

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA  
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Zadluženost českých domácností ve srovnání s vybranými zeměmi EU  
Household Indebtedness in the Czech Republic Compared with Selected Countries in the  
European Union

Student:	Daniela Dlouhá
Vedoucí bakalářské práce:	Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2014

## Zadání bakalářské práce

Student: **Daniela Dlouhá**  
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**  
Studijní obor: **6202R027 Národní hospodářství**  
Téma: **Zadluženost českých domácností ve srovnání s vybranými zeměmi EU**  
**Household Indebtedness in the Czech Republic Compared with Selected Countries in the European Union**

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretické uvedení do problematiky zadlužování domácností
3. Vývoj zadluženosti domácností ČR a vybraných zemí EU
4. Vliv ekonomické recese na zadluženost domácností
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

DUBSKÁ, Drahomíra. *Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993-2012*. Praha: ČSÚ, 2013. ISBN 978-80-250-2362-4.

CHMELÁŘ, ALEŠ. *Household Debt and the European Crisis*. Brussels: European Credit Research Institute, 2013. ISBN 978-92-9079-989-4.

SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-199-4.

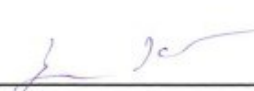
Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.


Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 22.11.2013

Datum odevzdání: 09.05.2014



  
doc. Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.  
vedoucí katedry

  
prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová  
děkanka fakulty

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci Zadluženost českých domácností ve srovnání s vybranými zeměmi EU vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce Ing. Michaely Tiché, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Ostravě 5.5.2014

Daniela Blahová

podpis studenta

## **Poděkování**

Poděkování patří především vedoucí bakalářské práce Ing. Michaela Tiché, Ph.D. za odborné připomínky a konzultace při psaní bakalářské práce.

## Obsah

1	Úvod .....	5
2	Teoretické uvedení do problematiky zadlužování domácností .....	7
2.1	Základy ekonomického myšlení týkající se zadluženosti .....	8
2.2	Příjmy a výdaje domácností .....	11
2.2.1	Chybná očekávání racionálního jednání .....	11
2.2.2	Pohled na příjmy a výdaje z pohledu rodinných financí .....	12
2.2.3	Tlak na spotřebu domácností .....	13
2.3	Bankovní a nebankovní instituce .....	14
2.3.1	Bankovní instituce .....	14
2.3.2	Nebankovní instituce .....	14
2.4	Druhy úvěrů .....	15
2.4.1	Hypotéční úvěry .....	17
2.4.2	Úvěry ze stavebního spoření .....	18
2.4.3	Spotřebitelské úvěry .....	19
2.4.4	Neúčelový hypotéční úvěr („americká hypotéka“) .....	21
2.4.5	Leasing .....	22
2.5	Registry úvěrů .....	23
2.5.1	Centrální registr úvěrů .....	23
2.5.2	Bankovní registr clientských informací .....	24
2.5.3	Nebankovní registr clientských informací .....	24
2.5.4	Registr SOLUS .....	25
3	Vývoj zadluženosti domácností ČR a vybraných zemí EU .....	26
3.1	Vývoj zadluženosti domácností v jednotlivých zemích .....	27
3.1.1	Vývoj zadluženosti českých domácností .....	27
3.1.2	Vývoj zadluženosti rakouských domácností .....	36
3.1.3	Vývoj zadluženosti německých domácností .....	37
3.1.4	Vývoj zadluženosti maďarských domácností .....	38
3.2	Srovnání zadluženosti českých domácností s vybranými zeměmi EU .....	39
3.3	Dílčí závěr .....	45
4	Vliv ekonomické recese na zadluženost domácností .....	47
4.1	Počátek a průběh ekonomické krize .....	47
4.1.1	Finanční krize v USA .....	47

4.1.2	Finanční krize v Evropě.....	49
4.1.3	Ekonomická krize ve vybraných zemích.....	50
4.2	Vliv ekonomické recese na zadluženost domácností v EU .....	51
4.3	Dopady ekonomické recese na zadluženost domácností ve vybraných zemích ...	53
4.3.1	Vliv ekonomické recese na české domácnosti .....	53
4.3.2	Srovnání dopadů ekonomické recese na zadluženost domácností .....	58
4.4	Dílčí závěr.....	63
5	Závěr.....	64
	Seznam použité literatury .....	67
	Seznam zkratk.....	71
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
	Seznam příloh	

# 1 Úvod

Téma pro svou bakalářskou práci Zadluženost českých domácností ve srovnání s vybranými zeměmi EU jsem si vybrala z důvodu, že zadluženost domácností je stále aktuálním tématem, které se týká každého z nás a má vliv i na finanční stabilitu bankovního sektoru, ekonomiky i země.

Cílem této bakalářské práce je zhodnotit především vývoj zadluženosti českých domácností v porovnání s vybranými zeměmi EU, kterými jsou Rakousko, Německo a Maďarsko, a dále vyzkoumat, jaký vliv měla ekonomická recese na zadluženost domácností v jednotlivých zemích.

V celé bakalářské práci pro vývoj zadluženosti českých domácností budou využívána data statistiky ČNB ARAD – systém časových řad a pro mezinárodní srovnání vývoje zadluženosti v jednotlivých zemích databáze Eurostat. Používané metody budou především analýza a komparace.

Domácnosti jsou také důležitým sektorem národního hospodářství. Na jednu stranu je důležitá spotřeba domácností, protože je hnací silou ekonomického růstu a podporuje zaměstnanost, ale na druhou stranu může způsobit i vážné problémy v případě, kdy domácnosti nedostojí svým splatným závazkům. Spotřeba by měla jít ruku v ruce s naším disponibilním důchodem. Důležité je také, aby si domácnosti vytvářely úspory, protože úspory slouží jako základ pro prosperitu a ekonomický růst země. Práce je rozdělena do třech stěžejních kapitol.

V první části nejprve bude pozornost věnována možnosti měření zadluženosti domácností a teoretickým základům chování domácností, co je ovlivňuje v tom, jestli svůj disponibilní důchod uspoří nebo spotřebují. Dále budou rozebírány příjmy a výdaje domácností, popsána chybná očekávání domácností, co v nich vyvolává tlak na jejich spotřebu, a tím způsobuje zadlužení. Poté se bude práce zabývat tím, od koho mohou domácnosti úvěry získat a jaké druhy úvěrů na trhu existují, a následně k čemu slouží úvěrové registry a proč je nutno, aby existovaly.

Druhá část se zabývá vývojem zadluženosti českých domácností a vývojem v jednotlivých zemích. Nejprve bude krátké zmínění o zadlužení českých domácností v období centrálně plánované ekonomiky. Poté bude práce zaměřena na to, u koho si české domácnosti nejvíce půjčují a jaké typy úvěrů nejvíce využívají. Následně bude zachycen vývoj zadluženosti v jednotlivých vybraných zemích a bude provedena komparace českých domácností s vybranými zeměmi EU podle poměrových ukazatelů.

Třetí část se zabývá vlivem ekonomické recese na zadluženost domácností. Nejprve bude definováno, čím se krize vyznačuje. Poté bude objasněno, co finanční krizi vyvolalo a jaký byl její průběh v USA a Evropě. Následně bude uvedeno, jak zasáhla ekonomická recese sledované země (Rakousko, Českou republiku, Německo, Maďarsko). Poté bude nastíněna situace zadlužení domácností v EU v období krize a co mělo vliv na zadluženost domácností v EU. Dále bude ukázáno, jaké dopady a vliv měla ekonomická recese na zadluženost českých domácností. Následně bude provedena komparace, co způsobila ekonomická recese a jaký vliv měla na jednotlivé země. Opět budou používány relativní poměrové ukazatele.



## **2 Teoretické uvedení do problematiky zadlužování domácností**

### **Základní pojmy**

Domácnosti lze charakterizovat jako společenské a ekonomické subjekty, jejichž cílem je na trhu uspokojit své potřeby. Členové domácností si mohou obstarat na trhu prospěšné nebo drahocenné statky, které jsou určeny pro jejich spotřebu. Na trhu zboží a služeb působí jako kupující. Domácnostmi je možno také rozumět skupiny fyzických osob, které mají individuální a skupinové potřeby. V tomto kontextu domácnosti představují roli spotřebitelů. Na trhu se domácnosti mohou chovat také jako prodávající, jejichž vlastnictvím jsou výrobní faktory, jako je práce, půda nebo kapitál. Svou práci mohou zpeněžit na trhu výrobních faktorů tím, že ji poskytnou firmám a za příjmy (důchody) z výrobních faktorů, které obdrží od firem, mohou nakupovat své výrobky a služby pro svoji potřebu (Argonit, 2014).

ČSÚ (2014b) definuje hospodařící domácnost jako soubor společně bydlících osob, které se podílejí společně na úhradě základních výdajů, které mohou být na výživu, provoz domácnosti nebo údržbu bytu. Jádrem je obvykle rodina, ale může to být i jednotlivec.

Domácnosti jsou důležitým sektorem národního hospodářství. Podle Hronové a Hindlse (2008) lze domácnosti považovat za sektor spotřebitelů, kde jejich posláním je spotřeba. Spotřebu je důležité posuzovat v souladu s úsporami, protože domácnosti tvoří úspory, které tvoří základ pro prosperitu a ekonomický růst.

Spotřeba domácností je ovlivněna jejich důchodem (příjmem), kterým disponují. Disponibilní důchod se skládá ze součtu hrubých mezd a platů, důchodů z podnikání a vlastnictví, salda sociálních a ostatních důchodů. Jurečka a kol. (2010) definují osobní důchod jako sumu hrubých úspor domácností (důchodů), které ještě nejsou zdaněny. Disponibilní důchod domácností je ta část osobního důchodu, která domácnostem zůstane poté, co jim jsou odečteny osobní důchodové daně. S tímto důchodem mohou domácnosti disponovat v podobě spotřeby nebo úspor.

Míra úspor se dá vyjádřit podle Hronové a Hindlse (2008) jako rozdíl mezi disponibilním důchodem a konečnou spotřebou. Výše konečné spotřeby je ovlivněna hodnotou úspor, které si domácnosti vytvoří u penzijních fondů, ale nemohou s nimi dočasně disponovat.

## **Jak lze měřit zadlužení domácností**

Podle Smrčka (2010) zadluženost domácností je možno měřit 3 způsoby:

1. Prvním způsobem, který lze použít, je porovnat objem přijatých úvěrů s finančním majetkem v aktuální výši.
2. Dalším způsobem je sledovat, jak se podílí dluhová služba na disponibilním důchodu domácností. To znamená, kolik domácnosti vynaloží ze svého celkového disponibilního důchodu na zaplacení jistiny i úroků z úvěrů nebo na leasingové splátky.
3. Posledním způsobem je sledovat, jaký je podíl objemu dluhu na ročním disponibilním důchodu domácnosti, srovnává se tak celkový objem přijatých úvěrů s celkovým ročním čistým příjmem domácnosti.

### **2.1 Základy ekonomického myšlení týkající se zadluženosti**

Holman a kol. (2005) konstatují, že Aristoteles považoval půjčování peněz na úrok za nemorální a označuje toto jednání za lichvu. Aristoteles viděl peníze jako pouhé oběživo sloužící ke směně. Dále vycházel z toho, že peníze se nemohou ve směně zvětšovat, protože se směňují totožné hodnoty mezi sebou. Když věřitel žádal po dlužníkovi úrok, ubíral mu tak část jeho majetku, což mohlo vést k ohrožení dlužníka. Myslel si, že půjčovat peníze za úrok, je lichva, která by se měla zakázat a trestat zákonem. Podle Holmana a kol. (2005) Aristoteles chyboval v tom, že neuměl od sebe odlišit peníze a kapitál. Dlužník si nepůjčoval peníze pro směnu, ale z důvodu investice. Půjčoval si tedy kapitál, který se dal dále investovat. V této době byly peněžní půjčky spíše spotřebními, když byla malá úroda nebo nebylo na živobytí.

Církev odmítala půjčování peněz za úrok. Pro scholastiky byl Aristoteles důležitým zdrojem jejich myšlenek. Scholastikové také považovali lichvu za něco hříšného a nemorálního. Pokud by byl zisk obchodníka odůvodněn jako odměna za práci a riziko, pak půjčování peněz za úrok bylo pro scholastiky zcela nepochopitelné, protože pro lichváře to neznamenal práci ani riziko. Tomáš Akvinský byl silně ovlivněn Aristotelem, ale na půjčování peněz za úrok si vytvořil svůj vlastní pohled. Vycházel z Aristotelova pojetí peněz sloužících jako oběživo, jehož hodnota se nemůže ve směně zvětšovat, takže by neměl být úrok požadován. Přiznával ale, že za odměnu lze považovat to, co přináší vypůjčitelu užitek. Příkladem může být pronajmutí hospodářství, které přináší někomu užitek, za to může být požadováno nájemné. Akvinský říkal, že hospodářství je plodné, takže lze požadovat rentu za pronájem, ale požadovat půjčku za úrok nelze. Scholastikové

nedokázali rozlišit peníze stejně jako Aristoteles na peníze a kapitál. Necháпали, že úrok není odměna za peníze, ale za to, co si lze za ně koupit (Holman a kol., 2005).

Jílek (2004) říká, že ve středověku byly jako prostředek směny užívány plnohodnotné peníze. Lichváři a bankéři zapůjčovali lidem peníze v první řadě od těch, kteří si je u nich uschovali, popřípadě které nahromadili. V dnešní době bankéři nepůjčují podnikům úspory od domácností, ale při poskytnutí úvěru vytvářejí nové peníze. Bez tvorby dluhů (bankovních úvěrů) peníze neexistují. V minulosti byly nejdříve peníze (označované jako úspory), a z nich se nadále vytvářely úvěry (označované jako investice).

V průběhu doby se změnil pohled na půjčování peněz za úrok. Holman a kol. (2005) uvádí, že Turgot považoval úrok za morální, pokud byl placen dobrovolně na základě smlouvy mezi dlužníkem a věřitelem.

Za jednoho z nejvýznamnějších ekonomů 20. století byl považován John Maynard Keynes, který objasnil funkci úspor a spotřební funkci. Podle Holmana a kol. (2005) Keynesovy názory se dají rozdělit na 2 etapy. První etapa se datuje před vydáním Obecné teorie. Napsáním Obecné teorie zaměstnanosti, úroků a peněz nastává druhá etapa (1936). V první etapě se Keynes zaměřil na kvantitativní teorii peněz. Podle jeho názoru nestálost kupní síly peněz vyvolává nestabilitu tržní ekonomiky. Počet jednotek spotřebních statků se mění se změnami reálných příjmů. Spotřeba domácností je závislá na disponibilním důchodu. Stálost kupní síly se odvíjí od stálosti poměru mezi důchody domácností a reálným národním důchodem. Keynes rozděluje disponibilní důchod na tu část, co domácnosti spotřebují, a na tu, co uspoří. Holman (2010) tvrdí, že spotřeba je závislá přímo úměrně na disponibilním důchodu a nepřímo úměrně na úrokové míře. Člověk dělí svůj důchod na úspory a spotřebu. Když roste důchod, roste i spotřeba, ale v menší proporcii. A když naopak se snižuje důchod, snížíme spotřebu, ale v menší proporcii.

Keynesiánskou spotřební funkci lze zapsat takto:

$$C = C_A + c \cdot Y_d, \quad (2.1)$$

kde  $C_A$  je autonomní složka spotřeby, která není závislá na důchodu,

$c \cdot Y_d$  je složka spotřeby, která se mění s výší důchodu.

Zatímco keynesiánská spotřební funkce naznačuje jen zjednodušený vztah mezi současnou spotřebou a spotřebou v budoucnu, Fisherův model zahrnuje rozhodování nejen na základě současné a budoucí spotřeby, ale i na základě úrokové míry.

Fisher objasnil model mezičasové volby, který popisuje rozhodování člověka mezi současnou spotřebou a spotřebou budoucnu. Úroková míra ovlivňuje současnou spotřebu,

protože na ni působí 2 efekty, substituční a důchodový. Substituční efekt je náklad příležitosti, rozhodnutím pro současnou spotřebu, je ztracena možnost úroku, který by nám vynesly úspory. Změny úrokových sazeb vyvolávají také důchodové efekty, které se ale ruší. Lidé, co spoří, peníze někomu půjčují. Lze brát v úvahu pouze substituční efekt úrokové míry, protože vztah mezi úrokovou mírou a agregátní poptávkou je nepřímě úměrný. Tento model naznačuje, že současná spotřeba je ovlivněna nejenom současným důchodem, ale úrokovou mírou a důchodem v budoucnu.

Modigliani s Brumbergem přišli s teorií úspor domácností, která je závislá na hypotéze životního cyklu. Lidé rozdělují svoji spotřebu dle předpokládaných příjmů v budoucnosti v průběhu životního cyklu. Mladí lidé mají vyšší spotřebu, než jsou jejich příjmy, dochází k zadlužování ve vidině splácení dluhů z vyšších budoucích příjmů. Střední generace spotřebuje méně, než jsou jejich příjmy, splácí dřívější dluhy z mládí a spoří na stáří. Staří lidé si mohou dovolit spotřebovávat více, než jsou jejich příjmy, protože žijí z naspořených úspor (Holman a kol., 2005).

Friedman používá k vysvětlení dlouhodobé spotřební funkce hypotézu permanentního důchodu. A domnívá se, že domácnosti považují permanentní důchod za část důchodu, která má poměrně trvalý charakter. Domácnosti se chovají podle toho, jaký v budoucnu očekávají svůj důchod. Záleží na pracovních příležitostech, které se naskytnou v budoucnu, na velikosti bohatství domácnosti a úrokové míře. Je přesvědčen o tom, že vývoj spotřeby domácností je zcela závislý na tom, jaký očekávají svůj permanentní budoucí důchod, protože postupují podle svých obvyklých zvyklostí. Spotřeba také reaguje na změny důchodu v krátkém období slaběji, zatímco v dlouhém období silněji.

Alvarez-Cuadrado a Long (2008) říkají, že Duesenberry přišel s hypotézou relativního důchodu. Lidé, když se rozhodují o tom, kolik uspoří nebo kolik spotřebují, řídí se nejen podle velikosti příjmů, ale i podle příjmů souseda. Mají silnou tendenci napodobovat své okolí a usilují o dosažení stále vyšší životní úrovně. Jako příklad je možno uvést, že lidé místo obyčejného automobilu si raději koupí dražší a zadluží se, protože se chtějí vyrovnat sousedovi. Efekt západky spočívá v tom, že když si domácnosti díky konjunktúře zvyknou na vyšší mzdu a následně přijdou v době recese o dobře placenou práci, tak se jim sníží mzdy, v lepším případě dojde ke snížení úspor, v horším případě budou žít na dluh, protože si chtějí udržet svoji životní úroveň, na kterou jsou zvyklé.

## 2.2 Příjmy a výdaje domácností

Podle Jurečky a kol. (2010) příjmy i výdaje domácností se významnou měrou podílejí na tvorbě a výpočtu hrubého domácího produktu (HDP). Nejčastěji používaný způsob výpočtu HDP je výdajová metoda. Výdajová metoda HDP zahrnuje výdaje ekonomických subjektů na nákup výrobků a služeb vyprodukovaných v ekonomice. Pro výpočet HDP výdajovou metodou jsou nutnou složkou spotřební výdaje domácností (C). Spotřeba domácností se odvíjí od reálného důchodu, který domácnosti obdrží. Reálným důchodem se chápe disponibilní důchod po odečtení daní. Spotřební výdaje vytvářejí domácnosti tím, že nakupují jednak statky dlouhodobé spotřeby, u kterých je trvanlivost delší než 1 rok, například dopravní prostředky, ošacení nebo velké spotřebiče. Nakupují také statky krátkodobé spotřeby, jejichž trvanlivost je kratší než 1 rok a patří mezi ně potraviny a hygienické potřeby. Nedílnou součástí jsou také služby, jako je doprava, bankovníctví nebo poradenství.

### 2.2.1 Chybná očekávání racionálního jednání

Celá řada domácností se nechová racionálně, domácnosti mají chybná očekávání a nechovají se jako člověk ekonomický. Hypotéza životního cyklu nebo permanentního důchodu předpokládá racionálnější chování. Smrčka (2010) poznamenává, že zásadním pojmem financí je cash flow, tzn. tok peněz. Jestliže výdaje převyšují příjmy, je nutné tento nedostatek příjmů financovat z rezerv nebo úvěru. Problém nastává, když je sice cash flow kladné, ale příjmy jsou pouze nárazové. Výdaje domácností jsou fixní a platí se každý měsíc např. plyn, nájem, elektřina, voda. Pro rodinu je důležité, aby si vytvořila příjmy na financování soustavných výdajů.

Lidé dělají zásadní chyby. Počítají s tím, že jejich příjmy budou vyplaceny bez možnosti zpoždění. Mnoho lidí má nastaveno datum splátek na výplatní den. Domnívají se, že příjmy v čase vždy rostou. Poté dochází k tomu, že mnoho rodin má dojem, že v budoucnosti budou mít vyšší příjmy, a tak si půjčují na budoucí příjmy. Nastaví si splátky úvěru na hodnotu vyšší např. o 10 %, protože předpokládají, že jim vzrostou příjmy o 10 %, tak už v době přijetí půjčky berou v potaz tyto očekávané příjmy. A posledním omylem, kterého se rodiny dopouštějí, je to, že počítají s příjmy velmi nepravděpodobnými, jako je výhra ve Sportce nebo odměny, které dostaly minulý rok, a spoléhají na ně zase. Důležité je vždycky dodržovat, aby příjmy domácnosti byly větší než výdaje. V dobách krize je nutno přemýšlet o tom, kde v případě potřeby můžeme vzít

z cizích zdrojů. Dobře zvolená půjčka může vyřešit současné problémy, naopak špatně zvolená půjčka může vyvolat ještě větší.

### **2.2.2 Pohled na příjmy a výdaje z pohledu rodinných financí**

Důležité je správné rozdělení příjmů na stálé (autonomní), občasné plynoucí z určitého smluvního vztahu a ostatní. Nemělo by se počítat se stálými příjmy, dokud se neobjeví na účtu, a s budoucími příjmy počítat jen velmi opatrně. Podstatné je rovněž analyzovat výdaje rodiny a rozdělit je na nezbytné a zbytné. Za nezbytné výdaje se považují ty, které vyplývají ze smluv nebo z jiných závazků rodiny. V případě neuhrazení hrozí rodině sankce nebo jiné újmy.

Za nezbytné výdaje (mandatorní) se pokládají:

- dluhová služba (splátky úvěrů, leasingu, splátkové prodeje, pokuty nebo předepsané pojistné),
- platby ze smluv (nájemné, záloha a doplatky za energie, odvoz domovního odpadu, vodné a stočné, účty za komunikační služby),
- platby daní (z příjmu, sociální a zdravotní pojištění),
- platby výživného,
- platby školného a stravného,
- platby členských poplatků (členství ve sportovních klubech, sdruženích, politických stranách).

Rodinou by měly být tyto závazky brány na vědomí a hrazeny ve lhůtě splatnosti. Na začátku roku by měl být vypracován plán výdajů s přibližnou výší v jednotlivých měsících. Pokud víme, že na začátku roku bude nutno platit pojistky, platby spojené s docházkou dětí, roční předplatné do fitness centra nebo zálohy na plyn a energie, je potřeba mít připraveny prostředky, z kterých to bude financováno. Do těchto výdajů je také nutno zahrnout výdaje na uspokojení základních potřeb rodiny z hlediska výživy a oblečení. Teprve potom budou následovat výdaje, které nejsou povinné, ale jejich pořízení může být ekonomicky výhodnější. Pokud je uvažováno o nákupu roční dálniční známky nebo ročního kupónu na městskou dopravu, je jen na našem posouzení, zda se nám to vyplatí a bude toho využito. Většinou ale tyto nákupy najednou výhodnější bývají.

Nakonec výdaje zbytné, to jsou výdaje, které vynakládáme zcela dobrovolně, nevyplývají z žádných smluv ani nejsou stanoveny zákonem, nejsou nutné pro přežití

a jsou vynakládány, pokud na ně máme finanční prostředky a chceme je uvolnit (Smrčka, 2010).

### **2.2.3 Tlak na spotřebu domácností**

Smrčka (2010) konstatuje, že v dnešních společnostech rostoucí bohatství a stále větší rostoucí příjem vyvolává tlak na spotřebu. Lidé mají pocit, že stále musí něco vlastnit a s někým se porovnávat. Na základě spotřeby Duesenberry usuzuje, jaké má člověk bohatství a toto bohatství je možné dát najevo pouze přes spotřebu. Toto je podstatou spotřebitelské psychologie ve vyspělých zemích a je také základem pro silnou a dlouhodobou prosperitu ekonomiky, ale také občasně krize.

Podle Veblena (1999) k udržení dobrého jména musí člověk hromadit majetek. Lidé nejsou nikdy spokojeni s tím, co mají, ale chtějí vlastnit více majetku. S rostoucím bohatstvím úspěšných majetných občanů, kteří mají potřebu svůj majetek dávat najevo a ukazovat tím tak svůj vyšší standard, začali pociťovat i méně majetní občané potřebu něco vlastnit. Tomuto jevu se říká demonstrační efekt. Také by chtěli někam patřit a dosahovat vyššího životního standardu. Lidé v moderních společnostech spotřebovávají více než je potřeba k uspokojení jejich potřeb. Tady se zrodil problém, kde i méně majetní lidé přestali být ostražití před zadlužeností nebo před požádáním o úvěr. Je to právě spotřeba, která posunuje ekonomiku vpřed i její růst, ale také to, co může způsobit velké problémy ekonomického systému.

Část každodenních výdajů se vynakládá bez rozmyslu. Někdy to nevede ani ke zvýšení životní úrovně, ale končí to pouze zaplacením zakoupeného zboží a služeb. Řeč je o zbytečném nakupování velkého množství potravin, které podléhá rychlé zkáze.

Podle Kellera (2005) za nadměrnou spotřebu a zadluženost je zodpovědná reklama. Jejím úkolem je činit lidi uměle nespokojenými a přesvědčovat je o věcech, které obvykle nepotřebují, že bez nich nemohou být. Působí na naše smysly a lidé často podléhají zbytečnému nákupu zboží známé značky s vyšší cenou. Dále je chování ovlivněno slogany a nabídkami v hypermarketech a supermarketech, kterým nelze odolat. Už jen tím, že velká obchodní centra nabízejí širokou nabídku zboží, která v nás vyvolává potřebu nakupovat. Lidé nakupují zboží, protože se chtějí vyrovnat společenské skupině, která toto zboží vlastní, tak ho také chtějí mít. Na příkladu Keller popisuje, že automobil je jako droga, a lidé přes svoje automobily ukazují svůj majetek a své bohatství.

## **2.3 Bankovní a nebankovní instituce**

Domácnosti mohou získat úvěry od 2 základních institucí: bankovních a nebankovních.

### **2.3.1 Bankovní instituce**

Bankovní instituce jsou definovány podle České národní banky (ČNB) jako měnové finanční instituce (MFI), které zahrnují centrální banku, rezidentské banky a ostatní rezidentské finanční instituce. Předmětem jejich činnosti je přijímat vklady od jiných subjektů než MFI a na vlastní účet poskytovat úvěry nebo investovat do cenných papírů. Seznam MFI zahrnuje členské státy Evropské unie, i ty co nejsou v měnové unii.

Podle zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance ČNB vykonává dohled nad bankovními institucemi, jako jsou banky, pobočky zahraničních bank, spořitelní a úvěrní družstva, instituce elektronických peněz a platební instituce.

V České republice (ČR) tvoří sektor MFI centrální banka, banky, fondy peněžního trhu a spořitelní a úvěrní družstva. K poskytování vkladů a úvěrů musí získat bankovní licenci od ČNB. Centrální banka je součástí MFI, ale domácnostem nepůjčuje. Podle zákona č. 21/1992 Sb., o bankách název banka nebo spořitelna a jiné podobné výrazy má právo používat jedině právnická osoba, která získala licenci. Žádost o licenci se podává ČNB a jenom ona rozhoduje o udělení. Na českém finančním trhu poskytuje své služby k 30. 4. 2014 60 bankovních institucí, z toho 1 centrální banka, 45 bank, 2 fondy peněžního trhu a 12 spořitelních a úvěrních družstev (ČNB, 2014a).

### **2.3.2 Nebankovní instituce**

České nebankovní instituce jsou podle ČNB označovány jako zprostředkovatelé financování aktiv (ZFA). Nebankovní instituce jsou finanční instituce zapsané v obchodním rejstříku, a jejichž předmětem činnosti je finanční zprostředkování. Můžeme je dělit do 3 základních skupin podle jejich převažující činnosti:

- společnosti, které poskytují finanční leasing,
- společnosti ostatního úvěrování – poskytují úvěry a půjčky včetně spotřebitelských úvěrů, úvěry z kreditních karet nebo ze splátkových prodejů,
- faktoringové a forfaitingové společnosti – odkup krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých pohledávek před jejich splatností.



Na českém finančním trhu k 31. 12. 2013 své služby nabízí 250 nebankovních institucí z toho: 138 společností poskytuje finanční leasing, 104 ostatní úvěry a 8 faktoring a forfaiting (ČNB, 2014b).

Dohled nad nebankovními institucemi vykonává česká obchodní inspekce (ČOI). Díky velké vytíženosti ČOI je dohled nad těmito nebankovními institucemi slabý.

## **2.4 Druhy úvěrů**

Rozdíl mezi úvěrem a zápůjčkou spočívá v tom, že sice mají stejnou podstatu, ale nejsou totožné. Smlouvu o úvěru upravuje obchodní zákoník. Podle zákona č. 513/1991 Sb., smlouvou o úvěru se věřitel zavazuje, že dlužníkovi poskytne na požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité výše, a dlužník se zavazuje vrátit poskytnuté peněžní prostředky včetně zaplacení úroků. Zápůjčku upravuje občanský zákoník. Podle zákona č. 89/2012 Sb., došlo ke změně přejmenování pojmu dříve nazývaného půjčka a od 1. 1. 2014 definovaného jako zápůjčka. Tento zákon definuje smlouvu o zápůjčce, takto přenechá-li zapůjčitel vydlužiteli zastupitelnou věc tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu. Při peněžité zápůjčce lze sjednat úroky. Při nepeněžité zápůjčce je možno ujednat místo úroků vrácení přiměřeně většího množství nebo věci lepší jakosti, ale stejného druhu.

Podle Novotného (2014) je možno členit úvěry podle různých hledisek:

- **Podle poskytujícího subjektu**

Poskytovateli úvěrů, mohou být banky, nebankovní instituce nebo soukromé osoby. Nejlepší podmínky a nejnižší úroky nabízí zpravidla banky, ale také vyžadují vysokou bonitu klienta. Půjčky u nebankovních institucí nebo u soukromých osob jsou sice rychlejší a komfortnější, ale jejich úrok je mnohem vyšší. Je si třeba dávat pozor na výběr poskytovatele, je jich velké množství a je mezi nimi velký rozdíl.

- **Podle doby splatnosti**

Tyto úvěry se dělí na krátkodobé (do 1 roku), střednědobé (1–5let) a dlouhodobé (5 a více let). Banka většinou akceptuje délku splatnosti, kterou si navrhne sám klient nebo ji případně upraví podle doby splatnosti, kterou považuje za reálnou. Nejdelší dobu splatnosti mají hypoteční úvěry (až 30 let).

- **Podle účelu**

Podle účelu můžeme členit úvěry na účelové a neúčelové. Účelové úvěry slouží k použití úvěru na předem určenou věc, tím může být nemovitost, automobil, či jiná konkrétní věc. U neúčelových úvěrů nedokládá klient, na co peněžní prostředky využije.

- **Podle zajištění**

Podle zajištění je lze úvěry rozdělit na zajištěné nebo nezajištěné. Zajištěné úvěry chrání věřitele v případě, že není schopen dlužník splácet. Zajistit je lze zástavou movitých věcí, nemovitostí nebo také ručitelem. Nezajištěné úvěry nabízí bankovní i nebankovní společnosti. Jako úvěry bez zajištění se nejčastěji poskytují spotřebitelské úvěry.

- **Podle formy financování**

Podle formy financování je možno rozlišovat 3 typy. Jimiž jsou leasing, faktoring a forfaiting. Nejčastější touto formou financování je leasing. Možnost využívat majetek (automobil nebo stroj) ještě před tím, než je splacen.

Podle Půlpánové (2007) úvěrový trh je místo, kde se na smluvně založených vztazích pohybují dluhové nástroje označované jako úvěry. Na trhu hrají důležitou roli komerční banky, ale významným tempem jim začínají konkurovat nebankovní instituce, jako jsou splátkové společnosti či leasingové firmy. Úvěr je vztah, který vzniká mezi zúčastněnými osobami jako návratný a časově omezený přesun peněžních prostředků.

Syrový a Novotný (2005) definují úvěr jako sumu peněz, která je obdržena na počátku a postupně je vrácena zpět. K tomu je ještě nutno přičíst úrok placený bance nebo jiné instituci. Z toho vyplývá, že zaplatíme více, než jsme si půjčili. Čím nižší je výše úrokové sazby a delší doba splatnosti, tím nižší je výše splátky. Na trhu se nacházejí produkty na přesně vymezený účel, jako jsou hypotéční úvěry nebo úvěry ze stavebního spoření. Dále produkty univerzální, které nejsou předem vázané na určitý účel.

Úvěrové produkty mohou být rozděleny na:

- hypotéční úvěry,
- úvěry ze stavebního spoření,
- spotřebitelské úvěry,
- neúčelové hypotéční úvěry („americká hypotéka“),
- leasing.

### 2.4.1 Hypotéční úvěry

Syrový a Novotný (2005) konstatují, že hypotéčními úvěry se rozumí takové úvěry, kde jejich splacení je zajištěno zástavním právem ke kupované, rozestavěné nebo jiné nemovitosti na území ČR nebo členských států Evropské unie (EU). Typickým znakem těchto úvěrů je, že jsou vymezeny na konkrétní účel.

Účelovým hypotéčním úvěrem se rozumí úvěr na:

- pořízení stavebního pozemku,
- koupi nemovitosti k bydlení,
- výstavbu rodinného domu nebo rekreačního objektu,
- rekonstrukci nebo modernizaci nemovitosti,
- uhrazení dřívějších úvěrů a půjček poskytnutých na nemovitost.

Hypotéční úvěry mohou poskytovat hypotéční banky nebo univerzální banky. Nabízením těchto produktů na trhu se mohou zabývat pouze ty banky, které vlastní licenci. Banky se nejvíce zaměřují na fyzické osoby, těm především poskytují úvěry na bydlení. O hypotéční úvěr může požádat každá osoba ČR starší 18 let. Banky většinou pro započítávání žadatelova příjmu požadují, aby jeho věk byl vyšší než 22 let, ale nepřesahoval 65 let. Banky zpravidla poskytují hypotéční úvěry s dobou splatnosti 5–30 let. Nejčastější doba splatnosti těchto úvěrů je okolo 20 let. Podle zákona č. 190/2004 Sb. pro řádné krytí závazků ze všech hypotečních zástavních listů v oběhu vydaných jedním emitentem mohou sloužit pouze ty pohledávky z hypotečních úvěrů, které v souhrnu po dobu, kdy k takovému krytí slouží, nesmí přesáhnout 70 % zástavní hodnoty nemovitosti.

Splácení úvěru se provádí většinou měsíčně a začíná následujícím měsícem po přijetí úvěru. Cena úvěru je složena ze samotné ceny, k ní se připočtou úroky spočítané z úrokové sazby, poplatky a další náklady související s úvěrem. Jílek (2004) uvádí, že velké množství bank v ČR tvrdě sankcionuje předčasné splacení hypotéky. Domnívá se, že je peníze lepší jinde investovat, než je použít na splacení hypotéky s předstihem. V ČR má velké množství dlužníků značný zájem o předčasné splacení hypotéčního úvěru. Banky sankcionují klienty, protože vysoké pokuty pro ně znamenají značné výnosy.

**Tabulka 2.1****Výhody a nevýhody hypotéčních úvěrů**

Výhody	Nevýhody
Nízké úrokové sazby oproti ostatním úvěrům	Zavazujeme se úvěrem po dlouhou dobu
Státní úroková dotace na financování úvěru použitého ke koupi bytu nebo na pořízení starší nemovitosti pro žadatele mladší 36 let	V průběhu splácení mohou růst úrokové sazby, tudíž dochází k navýšení výše splátek nebo nastane změna velikosti státní podpory
Rychlost vyřízení hypotéčního úvěru	Sankce za předčasné splacení úvěru
Je možno si snížit daňový základ o zaplacené úroky z hypotéčního úvěru maximálně však o 300 000 Kč	Úvěr je nižší, než je hodnota zastavené nemovitosti, nebo je do hodnoty nemovitosti, ale je vyšší úroková sazba
Možnost rozložení splátek na dlouhou dobu	Zápis do katastru nemovitostí může trvat až 3 měsíce

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

**2.4.2 Úvěry ze stavebního spoření**

Úvěry ze stavebního spoření jsou poskytovány stavebními spořitelny. Podle Syrového a Novotného (2005) jsou tyto úvěry účelově vázány a slouží k uhrazení bytových potřeb. Bytovými potřebami je chápána změna, rekonstrukce, získání, údržba bytu, úprava nebytového prostoru na byt a výstavba nebo koupě stavby pro bydlení. Nutností pro získání úvěru je zapotřebí mít uzavřenou smlouvu se stavební spořitelnou o stavebním spoření. Klient si vybírá stavební spořitelnu a tarifní možnost spoření a od toho se odvíjí i doba splatnosti úvěru. Úvěry ze stavebního spoření lze většinou uhradit předčasně, aniž bychom zaplatili nějaké sankce spojené s předčasným splacením. Zajištění úvěru se posuzuje podle důvěryhodnosti žadatele. Do jisté výše se nepožaduje žádné zajištění úvěru (100 000 Kč). Při vyšší částce je podmínkou ručení 1 až 3 ručители nebo zástava nemovitosti. Tyto úvěry mohou být dvojího typu a to řádné nebo překlenovací.

Řádný úvěr lze poskytnout až po splnění podmínek, kterými jsou:

- zákonem je stanoveno, že je nutno spořit minimálně 24 měsíců před poskytnutím úvěru ze stavebního spoření,
- minimální zůstatek na účtu, který se pohybuje okolo 35–40 % z cílové částky, každá spořitelna má výši % uvedeno ve svých všeobecných obchodních podmínkách,
- dosažení hodnotícího čísla, bodového ohodnocení pro nárok na úvěr, každá stavební spořitelna toto číslo má uvedeno ve svých obchodních podmínkách.

Překlenovací úvěr je vhodný pro lidi, kteří ještě nesplňují nějakou z podmínek pro poskytnutí řádného úvěru. Překlenuje dobu mezi skutečnou potřebou cizích zdrojů

a nárokem na získání řádného úvěru. Tento úvěr je poskytnut maximálně do výše cílové částky a je účelově vázán. Z tohoto úvěru se splácí nejprve pouze úroky, dokud není přidělena cílová částka. Po přidělení cílové částky je tento úvěr splacen a čerpán jako řádný úvěr.

**Tabulka 2.2 Výhody a nevýhody úvěrů ze stavebního spoření**

Výhody	Nevýhody
Stále stejné podmínky po celou dobu splácení úvěru	Velikost úvěru se odvíjí od velikosti naspořené částky
Úroková sazba je garantována po celou dobu splácení úvěru	Dlouhá čekací doba na řádný úvěr
O zaplacené úroky z úvěru je možno snížit si daňový základ až do výše 300 000 Kč	Kratší doba splatnosti oproti hypotéčním úvěrům
Nižší poplatky ve srovnání s hypotéčním úvěrem	Vyšší úrokové sazby u překlenovacích úvěrů oproti hypotéčním úvěrům

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

### 2.4.3 Spotřebitelské úvěry

Spotřebitelský úvěr je úvěr na financování potřeb. Tyto úvěry se používají především na nákup spotřebního zboží. Jsou poskytovány bankovními i nebankovními institucemi a mohou být nabízeny v podobě účelové nebo neúčelové. Pokud lidé znají předem účel koupě, je pro ně výhodnější využít účelový spotřebitelský úvěr z důvodu nižších úroků.

Jílek (2004) upozorňuje na to, že hezký život, který nám předvádí v reklamách na spotřební úvěry, trvá jen chvíli. S rostoucím počtem nových vylepšených přesvědčovacích způsobů, kterými banky a splátkové společnosti působí na klienty, roste počet nových dlužníků. Velká část těchto dlužníků chybně vyhodnotila své síly a není schopna své dluhy splácet. Banky vytváří stále nové způsoby, aby si lidé půjčovali stále více peněz. Když se stanou pro lidi dluhy samozřejmostí, netrvá dlouho, než se dostanou do obtížné existenční situace. V reklamách jsou často ukazovány velmi nízké úroky. Slouží pouze pro malý okruh lidí. Klienti musí počítat s vyšším úročením, než nám ukazují reklamy. Cílem roční procentní sazby nákladů (RPSN) je umožnit klientovi porovnat mezi sebou různé úvěry věřitelů. Podle zákona 145/2010 Sb. se roční procentní sazbou nákladů na spotřebitelský úvěr rozumí celkové náklady pro spotřebitele, které jsou definovány jako roční procentní podíl z celkové výše spotřebitelského úvěru. Celkové náklady jsou veškeré náklady spojené se spotřebitelským úvěrem, včetně daní, provizí, úroků, poplatků a pojistného.

Syrový a Novotný (2005) uvádí, že úrokové sazby u spotřebních úvěrů jsou vyšší oproti úvěrům ze stavebního spoření nebo hypotéčním úvěrům. Podle zákona č. 145/2010 Sb. o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů před sjednáním smlouvy, ve které se ujednává spotřebitelský úvěr či jeho změna spočívající v celkovém navýšení tohoto úvěru, je povinností věřitele zvážit, zda spotřebitel bude schopen tento úvěr splácet. Úvěr může být poskytnut, pouze pokud věřitel vyhodnotí, že spotřebitel bude schopen tento úvěr splácet, v opačném případě by se smlouva o spotřebitelském úvěru stala neplatnou.

**Tabulka 2.3 Výhody a nevýhody bankovních spotřebitelských úvěrů**

Výhody	Nevýhody
Okamžitý zdroj finančních prostředků	Vysoké úrokové sazby a poplatky spojené s úvěrem
Obvykle nemusí být dokládán účel úvěru	Krátká doba splatnosti

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

Syrový a Novotný (2005) říkají, že nebankovní spotřebitelské úvěry se v dnešní společnosti nazývají spíše úvěry na splátky. Předností tohoto úvěru je, že je možno získat tento úvěr již v obchodě. Obchody spolupracují s úvěrovými společnostmi. Díky jejich menší administrativě se zpracováním úvěrů a rychlejším vyřízením jsou také vyšší úrokové sazby. Díky politice bank, které poskytují spotřebitelské úvěry nejméně ve výši 15 000 Kč, jsou domácnosti v případě, že si chtějí půjčit menší částku než 15 000 Kč, odkázány na nebankovní instituce. Tyto subjekty poskytují spotřebitelské úvěry za vyšší úrokové sazby než bankovní domy, vzhledem k nižší bonitě klientů a většímu riziku nesplacení.

**Tabulka 2.4 Výhody a nevýhody nebankovních spotřebitelských úvěrů**

Výhody	Nevýhody
Rychlý zdroj finančních prostředků, někdy s dodáním až do domu	Velice vysoké úrokové sazby
Není potřeba dokládat účel	Krátká doba splatnosti

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

Dalšími typy kromě přímých spotřebitelských úvěrů existují i kontokorentní úvěry nebo úvěrové karty.

### **Kontokorentní úvěry**

Kontokorentní úvěry spočívají v možnosti přejít do debetu. Banka přidělí vlastníkovu debetní karty úvěrový rámec. Přidělením úvěrového rámce může vlastník čerpat debetním zůstatkem v prostoru vymezeném úvěrovým rámcem. Jedinou podmínkou získání tohoto

typu úvěru je soustředění platebního styku na účtu klienta. Každou úhradou došlou na účet se snižuje hodnota úvěru a obnovuje možnost čerpat opakovaně úvěr do úvěrového rámce. Jedná se o typ krátkodobého úvěru a používá se ke krytí krátkodobých potřeb. Krátké a malé překročení úvěrového rámce je ze strany banky většinou tolerováno. Pro povolené překročení je stanovena zvláštní sazba a je vyšší než úroková sazba rámce. Nepovolený debet je úročen sankční sazbou (Půlpánová, 2007).

### **Úvěrové karty**

Úvěrové karty jsou platební karty, které umožňují vlastníkově za ní nakoupit zboží nebo službu a čerpat prostředky do předem určeného limitu. Úvěr je možno splatit jako celek do konce stanoveného období, které bývá obvykle okolo 30 dnů, nebo může být vypořádán částečně. Roční poplatky, úrokové míry a podmínky splatnosti se od sebe velmi liší. Nevýhodou tohoto typu úvěru je, že úvěrová částka je zatížena velmi vysokou úrokovou sazbou okolo 20–30 % ročně. Tomuto typu úvěru by se měl ekonomicky myslící člověk raději vyhnout. Úvěrové karty vydávají bankovní i nebankovní instituce. U bankovních úvěrových karet je hlavní výhodou bezúročné období, které může být 30–45 dnů, a do té doby je možno splatit úvěr bez úroku, zatímco u kupních úvěrových karet od nebankovních institucí žádné bezúročné období neexistuje (Jílek, 2004).

#### **2.4.4 Neúčelový hypotéční úvěr („americká hypotéka“)**

Syrový a Novotný (2005) definují neúčelové hypotéční úvěry jako úvěry, které nejsou vázány k nemovitostem, ale nemovitost slouží jako zástava (ručení), účel je volný. Banka nepožaduje znát účel, k čemu budou použity poskytnuté prostředky. Z těchto prostředků lze financovat nákup družstevního bytu, nového automobilu nebo studium. Nejčastější použití tohoto úvěru je na koupi družstevního bytu. V porovnání s účelovými hypotéčními úvěry mají tyto úvěry o něco málo vyšší úroky. Naopak s porovnáním se spotřebitelskými úvěry naopak úrokové sazby nižší. Tyto úvěry jsou vždy zajištěny nemovitostí, jako je dům nebo pozemek, ale není podmínkou, že vlastníkem musí být žadatel o úvěr.

**Tabulka 2.5 Výhody a nevýhody neúčelových hypotéčních úvěrů**

Výhody	Nevýhody
Získání velkého množství prostředků	Úvěr je vždy zajištěn nemovitostí
Dlouhá doba splatnosti (30 let)	Zaplacené úroky lze odečíst od základu daně jen u pořízení družstevního bytu
Některé banky poskytují předčasné splacení bez sankcí	Vyšší úrokové sazby oproti účelovým hypotékám
Nižší úrokové sazby oproti spotřebitelským úvěrům	Vyšší poplatky oproti spotřebitelským úvěrům

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

#### 2.4.5 Leasing

Jílek (2004) uvádí, že úvěry formou leasingu nejsou poskytovány bezprostředně bankami, ale jsou zprostředkovány přes své dceřiné společnosti, které financují. Leasingem se rozumí dohoda, která je mezi pronajímatelem a nájemcem. Pronajímatel dává právo nájemci využívat aktivum po dobu placení za toto aktivum nebo po smluvené období.

Syrový a Novotný (2005) konstatují, že leasing je většinou domácnostmi využíván k pořízení automobilu nebo stroje pro firmy. Pro pořízení tohoto úvěru je nutné mít peněžní prostředky na zaplacení první splátky (akontace). Tato sazba se pohybuje většinou od 10 % až do 30 % z ceny pořizovaného majetku. Minimální délku trvání leasingové smlouvy stanovuje zákon, a to ve výši 36 měsíců. Některé společnosti poskytují zkrácené splacení nebo předčasné ukončení smlouvy. K leasingu bývá poskytováno havarijní pojištění a pojištění odpovědnosti za příznivou cenu. Leasingová společnost zůstává vlastníkem pořízeného majetku až do skončení leasingové smlouvy.

Existují 2 typy leasingů a to finanční a operativní. Finanční leasing je dlouhodobý pronájem, po jehož ukončení se stává nájemce vlastníkem věci. U tohoto typu leasingu může být smluvně sjednáno, že všechna rizika související s vlastnictvím aktiva jsou přenesena na nájemce (údržba, opravy, servisní služby). Ekonomicky lze finanční leasing pokládat za úvěr, který pronajímatel poskytuje nájemci a předmět pronájmu slouží jako zástava. Operativní leasing je vymezen tak, že pronajímatel uzavře dohodu s nájemcem o používání majetku po stanovené období za jednorázovou platbu či řadu plateb. Majitel se nikdy nestává vlastníkem majetku, ale pouze si platí pronájem užívané věci.



**Tabulka 2.6****Výhody a nevýhody leasingu**

Výhody	Nevýhody
Rychlost sjednání a vyřízení úvěru	Vlastníci majetku, až po skončení splácení a leasingové smlouvy
Havarijní pojištění a pojištění odpovědnosti za nízkou cenu	Vlastnit peněžní prostředky na uhrazení první splátky (akontace)
Není potřeba mít ručitele	Vyšší poplatky za uzavření smlouvy oproti bankovním úvěrům

Zdroj: Syrový a Novotný (2005), vlastní úprava

V současné době jsou české banky obezřetnější a přísnější v poskytování úvěrů než před pár lety. Problémy nastávají u rodin, které byly dříve zvyklé na komfortní žití z vypůjčených zdrojů. Pro tyto rodiny je získání nového úvěru dnes již těžší. Tuto situaci řeší většinou nestandardním postupem tím, že se obracejí na jiné subjekty nebo nebankovní instituce, aby si zachovaly svou stávající životní úroveň. Poté dochází k tomu, že rodiny hledají úvěry u lichvářů, které jsou mnohdy nesplacitelné.

Rodiny žádající o první úvěr jej většinou obdrží. Jejich příjem by musel být nízký, aby jej banka neposkytla. V celé Evropě v posledních letech se zkvalitnily údaje bankovních registrů a ostatních finančních institucí, takže instituce mají větší přehled o svých klientech. S potížemi se splácením se dlužník dostává do situace, kdy jsou banky obezřetnější a nepůjčí mu peněžní prostředky. Vede to rodinu k tomu, aby si půjčila u nebankovních institucí, které nabízejí úvěry za nevýhodných podmínek (Smrčka, 2010).

## **2.5 Registry úvěrů**

Na základě toho, aby si klienti nemohli půjčovat a nesplácet závazky u jedné banky a financovat to dalším úvěrem z druhé banky, byly zavedeny úvěrové registry. Právě tady je zohledněna bonita klientů, zda splácí své závazky v plné výši a včas, nebo naopak. V případě nesplácení dochází k ochraně samotné banky, aby neposkytla úvěr někomu, kdo neplní své závazky.

### **2.5.1 Centrální registr úvěrů**

Centrální registr úvěrů (CRÚ) je systém, který se zaměřuje na současné a potencionální úvěrové závazky fyzických osob podnikatelů a právnických osob. Byl spuštěn v roce 2002. Slouží k výměně informací mezi účastníky CRÚ. Účastníky jsou banky a pobočky zahraničních bank působící na území ČR a jejich povinností je provádění měsíční aktualizace databáze CRÚ. Shromažďování úvěrových informací o klientech v registru

provozovaném ČNB a sdílení těchto informací vymezeným okruhem účastníků CRÚ se opírá o ustanovení zákona č. 21/1992 o bankách ve znění pozdějších změn. Vyměňování informací o závazcích a platební morálce klientů vede k rozšíření nástrojů k řízení úvěrového rizika. A pozitivně to působí na snižování podílu rizikových pohledávek bankovního sektoru ČR (ČNB, 2014c).

### **2.5.2 Bankovní registr klientských informací**

Provozovatelem bankovního registru klientských informací (BRKI) je společnost Czech Banking Credit Bureau, a.s. (CBCB), která je vlastněna 5 základajícími bankami (Česká spořitelna, a.s., Československá obchodní banka, a.s., GE Money Bank, a.s., Komerční banka, a.s. a UniCredit Bank Czech Republic, a.s.). Tento registr byl spuštěn v červnu 2002. Fungování BRKI bylo odsouhlaseno Úřadem pro ochranu osobních údajů a ČNB. Uživatelé mohou být banky nebo pobočky zahraničních bank, které mají uzavřenou smlouvu s CBCB o zpracování údajů. V tomto registru je možno nalézt pozitivní i negativní informace vypovídající o bonitě nebo důvěryhodnosti klientů bank. Tedy databáze o smluvních vztazích mezi bankami a jejich klienty. Informace v registru jsou měsíčně aktualizovány a uchovávány ještě po dobu 4 let od ukončení smluvního vztahu mezi bankou a klientem. V současnosti má tento registr 24 uživatelů (CBCB, 2014).

### **2.5.3 Nebankovní registr klientských informací**

Nebankovní registr klientských informací (NRKI) byl uveden do provozu v červenci v roce 2005. Tento registr provozuje zájmové sdružení právnických osob Czech Non-Banking Credit Bureau (CNCB). Založený s cílem zajištění a zprostředkování vzájemných informací věřitelských subjektů (leasingových i úvěrových) o bonitě, důvěryhodnosti a platební morálce jejich klientů fyzických i právnických osob. Zakladateli sdružení je 7 společností (UniCredit Leasing CZ, a.s., CASPER Consumer Finance a.s., ČSOB Leasing, a.s., GE Money Auto, s.r.o., GE Money Bank, a.s., s Autoleasing, a.s. a ŠkoFIN s.r.o. působících v oblasti leasingu a splátkového prodeje, přičemž v současné době má tento registr 29 uživatelů (CNCB, 2014).

BRKI a NRKI jsou velmi dobře zabezpečené databáze informací o klientech, kteří se u finančních institucí nějak zadlužili. Díky těmto registrům mohou bankovní i nebankovní instituce vědět o svém potencionálním zákazníkovi výši jeho současných závazků, zda splácí řádně a včas. A tyto informace pak může využít k tomu, jestli

poskytnout prostředky klientovi či nikoliv. V bankovním registru se tedy nachází každá fyzická osoba nebo občan, který má s bankou nebo stavební spořitelnou uzavřenou úvěrovou smlouvu. Ať už se jedná o hypotéku, stavební spoření, spotřebitelský úvěr, kontokorent nebo povolený debet. Banky nepotřebují souhlas klienta se zpracováním osobních údajů k výměně informací. Mezi nimi je výměna těchto informací o platební morálce, důvěryhodnosti a bonitě klientů povolena v zákoně o bankách. Mohou se teda mezi sebou informovat bez jakéhokoliv souhlasu. U nebankovních registrů je zde potřeba souhlas klienta se zpracováním osobních údajů, nezbytný k tomu, aby mohly být informace do registru poskytnuty. BRKI a NRKI si mezi sebou vyměňují informace, takže dostávají ucelené informace o klientech a mohou tak rychle zpracovat a vyřídit žádost o úvěr (CNCB, 2014).

#### **2.5.4 Registr SOLUS**

Registr SOLUS je zájmové sdružení právnických osob, jehož cílem je odpovědné úvěrování tzn. přispívat k prevenci předlužování klientů a k prevenci růstu počtu dlužníků, kteří nesplácejí své závazky. Slouží také ke zvyšování vymahatelnosti stávajících závazků po splatnosti. Sdružení SOLUS byl uveden do provozu v červnu 1999 a sdružuje celou řadu společností. Jako jsou banky, nebankovní instituce a telekomunikační operátoři. Tyto společnosti mohou díky registrům efektivněji řídit riziko u služeb, které nabízejí.

##### **Registr fyzický osob**

V registru fyzických osob jsou evidovány údaje o fyzických osobách (spotřebitelích). Tento registr obsahuje pouze negativní informace o klientech, kteří nemají zájem plnit své závazky nebo se dostali do problémů se splácením závazků u některých z členů sdružení SOLUS.

##### **Pozitivní registr**

Pozitivní registr shromažďuje údaje o klientech, kteří plní své povinnosti a splácí své závazky řádně a včas. Přispívají k tomu, že společnosti mohou snadno a rychle vyhodnotit, zda klient unese ještě další finanční zatížení. Díky pozitivním informacím klientů v registru mohou získat snadněji službu od společnosti, která je zatím nezná (SOLUS, 2014).

### 3 Vývoj zadluženosti domácností ČR a vybraných zemí EU

Tato kapitola srovnává vývoj České republiky se třemi státy, kterými jsou Rakousko, Německo a Maďarsko. Všechny tyto země jsou součástí EU. Z těchto států jsou dvě vyspělé ekonomiky (Rakousko a Německo), dvě bývalé postkomunistické ekonomiky (Česká republika a Maďarsko). Tyto státy byly zvoleny na základě následujících kritérií.

Rakousko je spjato s naším historickým vývojem v době za Rakouska-Uherska, kdy jsme byli součástí jednoho státního zřízení a lze ho považovat za stát s velmi vyspělou ekonomikou. Z toho vyplývá, že je to stát nám velice blízký díky kultuře, mentalitě lidí, společným dějinám, osudům lidí a historickým zkušenostem. Pro Českou republiku je Rakousko důležitým zahraničním investorem a obchodním partnerem. Německo je pro Českou republiku nejdůležitější obchodní partner a největší přímý zahraniční investor. V mnoha směrech nás ovlivňuje a motivuje, jeho ekonomika patří k jedněm z nejvyspělejších států Evropy. Maďarsko je také spojeno s naší historií a vývojem za Rakouska-Uherska a zároveň je to bývalá postkomunistická země, která byla sužována komunismem stejně jako Česká republika. Země, jako jsou Česká republika, Rakousko a Maďarsko, jsou porovnatelné z důvodu podobné velikosti populace a velikosti země. Německo má mnohem větší populaci i rozlohu, tudíž budou používány poměrové ukazatele, které tyto odlišnosti eliminují.

Podle Dubské (2008) správný přehled zadluženosti českých domácností v delší časové řadě je ztěžován mnoha skutečnostmi. Postupem času se poskytovateli úvěrů staly nejen obchodní banky, ale také ostatní finanční zprostředkovatelé. Jako příklad změny je možno uvést leasingové společnosti. Začaly poskytovat spotřebitelské úvěry až po útlumu leasingového trhu, který byl způsoben rostoucími daňovými sazbami při vstupu do EU. Statistické zachycení těchto změn je zaznamenáno s určitým časovým odstupem. Přijetím nové harmonizační metodiky ECB v roce 2005 došlo ke změně, která se dotkla i časových řad ČNB. Objemy úvěrů domácností za sektor obyvatelstvo, tak jak byly počítány do roku 2005, jsou jiné v důsledku přijetí této metodiky. Kromě spotřebitelských úvěrů a úvěrů na bydlení jsou zde zahrnuty také ostatní úvěry. Za ostatní úvěry se považuje zbytek úvěrů obyvatelstvu (ty které nejsou spotřebitelské ani úvěry na bydlení), poté úvěry segmentu domácnosti živnosti a úvěry neziskovým institucím sloužícím domácnostem (NISD).

### 3.1 Vývoj zadluženosti domácností v jednotlivých zemích

Nejprve bude pozornost věnována vývoji českých domácností a krátkému zmínění o zadluženosti domácností v období centrálně plánované ekonomiky. Poté bude nastíněn vývoj zadlužení českých domácností a vývoj v jednotlivých zemích. Následně bude porovnán vývoj ve všech čtyřech zemích podle vypovídacích ukazatelů, jako je podíl úvěrů domácností na HDP, podíl dluhu domácností na HDD a podíl míry úspor domácností na HDD.

#### 3.1.1 Vývoj zadluženosti českých domácností

##### **Zadlužení českých domácností v období centrálně plánované ekonomiky**

V období komunistického režimu nebylo zadlužení domácností nijak významné (1945–1990). Poptávka domácností po úvěrech téměř neexistovala, protože nebyla podpořena nabídkou. V roce 1990 činily celkové přijaté úvěry domácností 31,75 mld. Kč. Úvěry byly převážně nabízeny státem jako novomanželské půjčky (s úročením nižším než 1 %) nebo půjčky na bytovou výstavbu. Spotřebitelský úvěr v této době neexistoval tak, jak je znám dnes. Za účelově vázaný spotřebitelský úvěr se považovala novomanželská půjčka, která byla poskytnuta jedinečně na základě účtenky, která sloužila jako doklad o koupi zboží. Nebylo možné z důvodu nedostatkovosti a dostupnosti zboží si pořídit to, co bychom chtěli. Bylo tomu tak i u půjček na bytovou výstavbu, nastával častý problém, že nebyla oficiálně k sehnání dodávka stavebního materiálu na stavbu. V případě nákupů na splátky zajišťovala půjčky jedna společnost zvaná Multiservis (Smrčka, 2010).

Údaje o úvěrech domácnostem od bank jsou dostupné na ČNB od roku 1993 (viz obr. 3.1).<sup>1</sup> V roce 1993 byla celková zadluženost domácností u bank 92,8 mld. Kč.<sup>2</sup> Na konci roku 1997 největší podíl na celkových úvěrech domácností u bank tvořily úvěry živnostníkům, které činily 60,7 mld. Kč, obyvatelstvu 20,3 mld. Kč (spotřebitelské úvěry 7,4 mld. Kč, úvěry na bydlení 6,4 mld. Kč a ostatní úvěry 6,4 mld. Kč), úvěry neziskových institucí sloužících domácnostem představovaly 1,5 mld. Kč a zbytek tvořily úvěry ostatním domácnostem 28 mld. Kč.

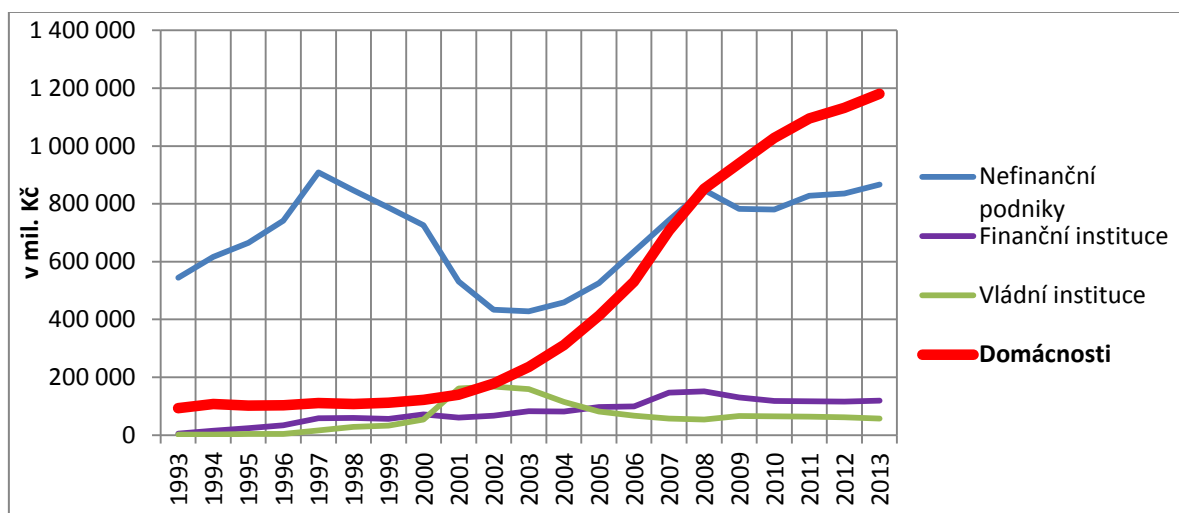
---

<sup>1</sup> Úvěry od MFI (banky, spořitelny a úvěrní družstva) v Kč i cizích měnách.

<sup>2</sup> Sektor domácností zahrnuje živnosti, obyvatelstvo, úvěry ostatním domácnostem a neziskové instituce sloužící domácnostem.

Obr. 3.1

## Úvěry od bank podle sektorového hlediska (v mil. Kč)



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

Podle Dubské (2005) do roku 1997 byla jen malá poptávka po hypotéčních úvěrech kvůli vysokým úrokovým sazbám, které dosahovaly 12–15 % p.a. Do roku 1998 se dluhy domácností u bank zvyšovaly jen velmi nepatrně, v některých letech dokonce i poklesly. Jak je zřejmé z obr. 3.1, v roce 2000 započal zlom, od kterého zadluženost domácností neustále roste. Dubská (2005) konstatuje, že důvodem počínajícího růstu zadluženosti domácností až po roce 1999 bylo, že po celá 90. léta byly vysoké úrokové sazby. Příčinou toho, že si domácnosti dříve nepůjčovaly, nebylo způsobeno tím, že by nepoptávaly úvěry, ale tím, že jim banky ani nenabízely úvěry a zaměřovaly se pouze na firmy a malé podnikatele. Od roku 2000 začal být sektor domácností významnou složkou institucionálního sektoru.

Na počátku 21. století podle ČNB (2004) nastala změna v chování, jak na straně bank, tak na straně domácností. Změna přišla s privatizací největší české retailové banky České spořitelny. Banky začaly pociťovat nedostatečné využití kapitálu směřovaného do podnikové sféry, tak se začaly zaměřovat na domácnosti. Ze strany domácností je rostoucí zadluženost spojená se změnou myšlení a s akceptací života na dluh. Dalšími faktory ovlivňující zadluženost domácností jsou nízká cenová hladina a růst disponibilních příjmů. Očekávaný růst cen se vstupem do EU a nízké úrokové sazby podpořily domácnosti také k vyšší spotřebě.

V letech 1999–2004 vzrostly celkové úvěry domácností u bank o 181 % z 112,2 mld. Kč na 315,2 mld. Kč a podíl na HDP v roce 2004 činil 11,7 %. Úvěry v cizí měně u bankovních institucí tvořily zanedbatelnou část. Z celkové zadluženosti domácností u bankovních institucí činily úvěry v cizí měně v roce 2004 pouze 1 mld. Kč,

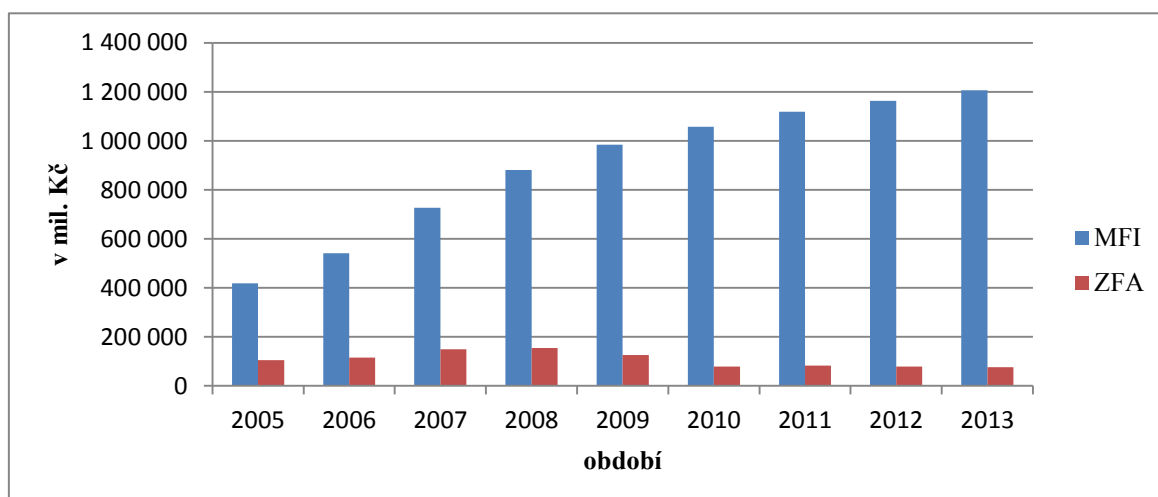
což je 0,32 %. Z celkových úvěrů v roce 2004 dosahovaly u bank spotřebitelské úvěry 68,2 mld. Kč (21,7 %), úvěry na bydlení 209, 8 mld. Kč (66,5 %) a ostatní úvěry 37,2 mld. Kč (11,8 %). Jak je možno vypočítat z obr. 3.1, od roku 2008 dosahoval sektor domácností výše dluhu u bank 851,5 mld. Kč, a předstihl sektor nefinanční podniky, který činil 848,1 mld. Kč. Dubská (2008) zmiňuje příčiny rostoucí zadluženosti, které spočívaly v nastávajících změnách v myšlení českých domácností. Pohled na zadluženost nebyl již tak negativní jako dříve, rostla ochota lidí utrácet a touha žít si lépe. Snadná dostupnost úvěrů u bank, leasingových společností, firem splátkového prodeje díky marketingu jim to umožnila.

ČNB zveřejňuje údaje o měnových finančních institucích (MFI) od roku 2002 a o zprostředkovateli financování aktiv (ZFA) od roku 2005. V roce 2002 celkové úvěry poskytnuté MFI domácnostem dosahovaly 181,5 mld. Kč. Mezi lety 2002–2005 rostly úvěry od MFI velice rychlým tempem o 130 %. Z obr. 3.2 je zřejmé, že po celé sledované období 2005–2013 převažují úvěry u MFI. V roce 2005 celkové úvěry MFI dosahovaly výše 417,8 mld. Kč a u ZFA činily 105,0 mld. Kč. Na celkových úvěrech domácností se podílely MFI 80 % a ZFA 20 %.

Úvěry poskytnuté ZFA měly rostoucí trend do roku 2008, od té doby stále klesají. Mezi lety 2005–2008 vzrostly úvěry o 46,9 % na 154,3 mld. Kč. Finanční krize měla největší dopad na nebankovní instituce (ZFA), od té doby zadluženost u těchto institucí stále klesala. Mezi roky 2009–2013 započal klesající trend. Dubská (2013) uvádí, že úvěrovou expanzi domácností zastavil od roku 2010 pokles tempa růstu disponibilních příjmů domácností, tento velký pokles byl zaznamenán převážně u nebankovních institucí.

Na konci roku 2013 úvěry MFI tvořily 1,206 bil. Kč u ZFA 75,97 mld. Kč a podíl na celkových úvěrech u MFI byl 94 % a u ZFA činil 6 %. V roce 2013 se celkové úvěry domácnostem u MFI a ZFA podílely 32,3 % na HDP. Zadluženost českých domácností v cizích měnách představuje zanedbatelnou část. Z celkové zadluženosti u bankovních institucí na konci roku 2013 se podílí dluhy v cizí měně 1,75 mld. Kč, což je 0,15 %. V lednu 2014 celkové úvěry domácností u MFI dosahovaly 1,205 bil. Kč.

**Obr. 3.2 Vývoj úvěrů domácností podle poskytovatele (v mil. Kč)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní výpočty

Z obr. 3.3 vyplývá, že po celé sledované období 2002–2013 tvoří největší složku ve struktuře bankovních úvěrů úvěry na bydlení. Z těchto úvěrů tvoří velkou část úvěry s dlouhodobou splatností (nad 5 let). V roce 2002 dosahovaly spotřebitelské úvěry 43,98 mld. Kč, úvěry na bydlení 112,0 mld. Kč a ostatní úvěry 25,5 mld. Kč. Od roku 2002 předstihly hypotéční úvěry objem úvěrů ze stavebního spoření. Na konci roku 2002 činily hypotéční úvěry 51 mld. Kč a úvěry ze stavebního spoření (standardní i překlenovací) 45,8 mld. Kč. Od této doby stále převažují hypotéční úvěry. Podle Dubské (2013) snižování státního příspěvku a zpříšňování podmínek pro získání úvěru ze stavebního spoření vedlo k nejistotám klientů a postupnému odklonu od tohoto typu úvěrování bydlení. Dubská (2005) tvrdí, že příčinou stoupajících úvěrů na bydlení bylo, že lidé se chtěli osamostatnit a pořídit si vlastní bydlení.

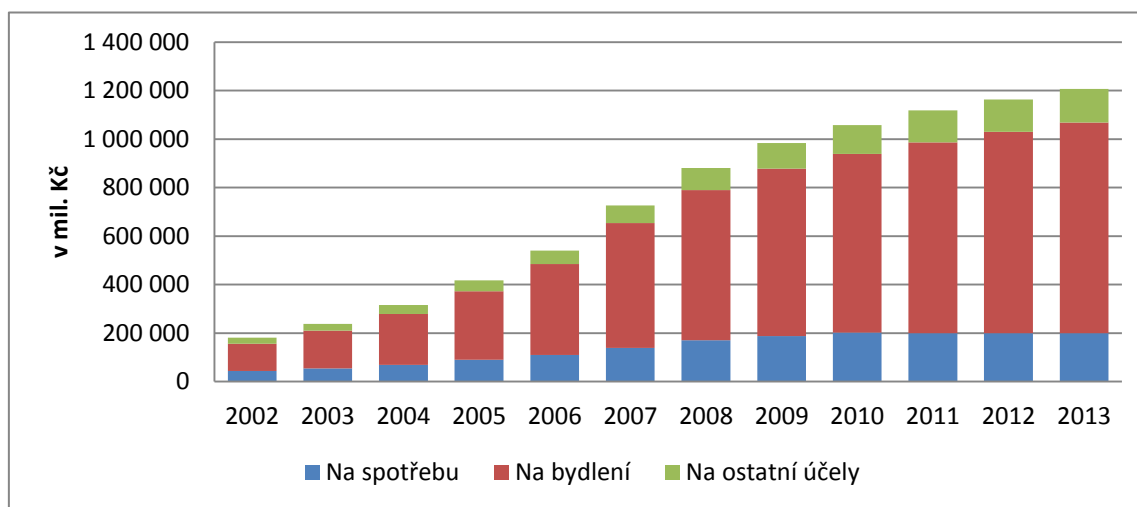
Výrazný nárůst zadluženosti domácností byl zaznamenán mezi roky 2004–2008 u spotřebitelských úvěrů o 149 %, u úvěrů na bydlení o 195 % a ostatních úvěrů o 146 %. Dubská (2013) uvádí, že úvěrová expanze domácností a zadluženost rostla, především díky rostoucímu silnému ekonomickému růstu, vysoké zaměstnanosti a rostoucím disponibilním příjmům. Od roku 2008 začalo tempo růstu u jednotlivých úvěrů na spotřebu, na bydlení i na ostatní účely oslabovat. Tempo růstu zadlužování zvolnilo od roku 2009, kdy se začalo snižovat tempo růstu disponibilních příjmů domácností. Hlavní příčinou slábnoucí chuti domácností po úvěrech bylo zhoršující se ekonomické očekávání obyvatel ČR v důsledku příchodu ekonomické recese. V letech 2011–2012 vzrostly úvěry jen velmi nepatrně. Podle Dubské (2013) nejde o to, že by si lidé nechtěli půjčovat, ale spíše o to, že banky začaly být obezřetnější při hodnocení bonity uchazeče o úvěr. Úvěry na bydlení jsou



nejčastěji využívány vysokopříjmovými skupinami, naopak spotřebitelské úvěry využívají skupiny nízkopříjmové.

U MFI (banky, spořitelni a úvěrní družstva) tvořily na konci roku 2013 úvěry domácností 1,206 bil. Kč. Spotřebitelské úvěry činily 199,2 mld. Kč (17 %), úvěry na bydlení 869, 2 mld. Kč (72 %) a úvěry na ostatní účely 137, 9 mld. Kč (11 %). V lednu 2014 spotřebitelské úvěry dosahovaly 197,6 mld. Kč (16,4 %), úvěry na bydlení 870,3 mld. Kč (72,2 %) a úvěry na ostatní účely 137,1 mld. Kč (11,4 %).

**Obr. 3.3 Vývoj bankovních úvěrů (MFI) domácnostem podle účelu (v mil. Kč)**

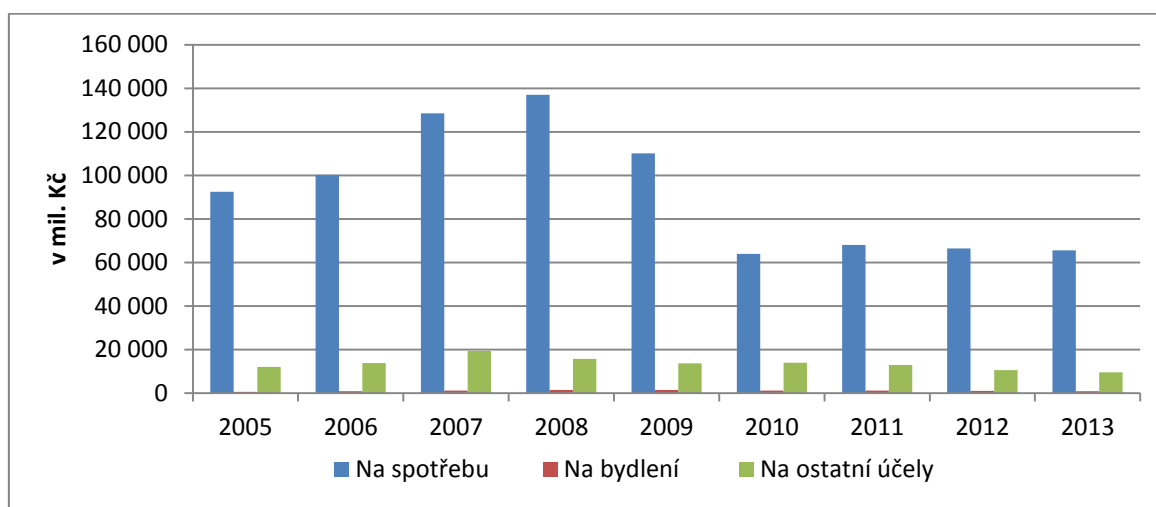


Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

Podle obr. 3.4 je zřejmé, že u nebankovních úvěrů (ZFA) domácností dominují nejvíce úvěry na spotřebu. Po celé sledované období 2005–2013 tvořily největší podíl na celkových úvěrech ZFA spotřebitelské úvěry převážně se splatností 1–5 let. Výrazný nárůst zadluženosti domácností nastal u ZFA mezi lety 2006–2008. V letech 2009–2010 klesly spotřebitelské úvěry meziročně o 41,9 % z 110,1 mld. Kč na 63,96 mld. Kč. Spotřebitelské úvěry od společností zabývajících se splátkovým prodejem a leasingem využívají domácnosti nejčastěji se splatností do 1 roku. Právě tento segment poskytující hlavně spotřebitelské úvěry (krátkodobé) a leasing byl nejvíce negativně zasažen vývojem české ekonomiky počínaje rokem 2009. Od roku 2009 meziročně klesaly stavy spotřebitelských úvěrů poskytovaných těmito společnostmi podstatně strmějším tempem poklesu, u úvěrů na bydlení a na ostatní účely jen nepatrně. V roce 2010 pokračuje klesající tendence u stavu nebankovních spotřebitelských úvěrů a následně v roce 2011 byl nepatrný nárůst o 4,2 mld. Kč u spotřebitelských úvěrů. V roce 2012 nastal pokles u všech typů úvěrů.

Dubská (2013) říká, že samotní zprostředkovatelé těchto půjček v komentářích vývoje v roce 2012 uvádějí, že značná část poptávky po financování investičních či spotřebitelských záměrů byla stále spojena se značnými riziky a nemohla být při uplatnění obezřetných kritérií hodnocení zákazníka i financované komodity akceptována. Stagnace úvěrů od nebankovních institucí může být z hlediska finanční stability pozitivní trend, protože tyto instituce se zaměřují na méně bonitní klienty a to může vést následně k exekucím. Na konci roku 2013 tvořily spotřebitelské úvěry domácnostem od ZFA 65,6 mld. Kč, úvěry na bydlení 856 mil. Kč a na úvěry na ostatní účely 9,5 mld. Kč.

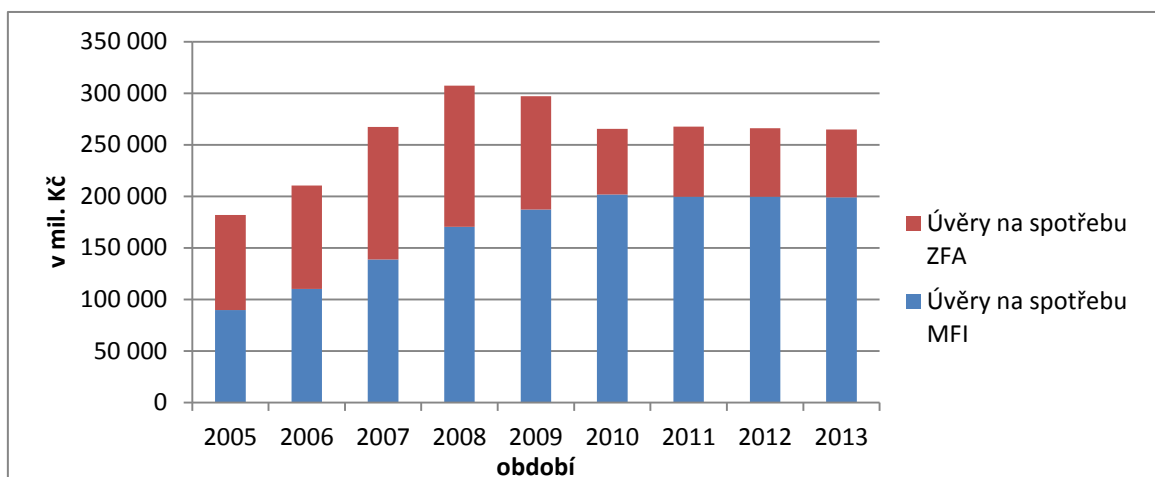
**Obr. 3.4 Vývoj nebankovních úvěrů (ZFA) domácnostem podle účelu (v mil. Kč)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

Rok 2005 byl jediným rokem, kdy spotřebitelské úvěry ZFA tvořily více než spotřebitelské úvěry MFI, což dokládá obr. 3.5. V roce 2005 dosahovaly spotřebitelské úvěry ZFA 92,5 mld. Kč a MFI 89,5 mld. Kč. Od roku 2006 se zvyšoval podíl spotřebitelských úvěrů od MFI na celkových úvěrech, naopak u ZFA podíl na celkových spotřebitelských úvěrech klesal. Tento trend je zachován až do současnosti. Z obr. 3.5 je také patrné, že v roce 2013 podíl na celkových spotřebitelských úvěrech u MFI činil 75 % a u ZFA dosahoval 25 %.

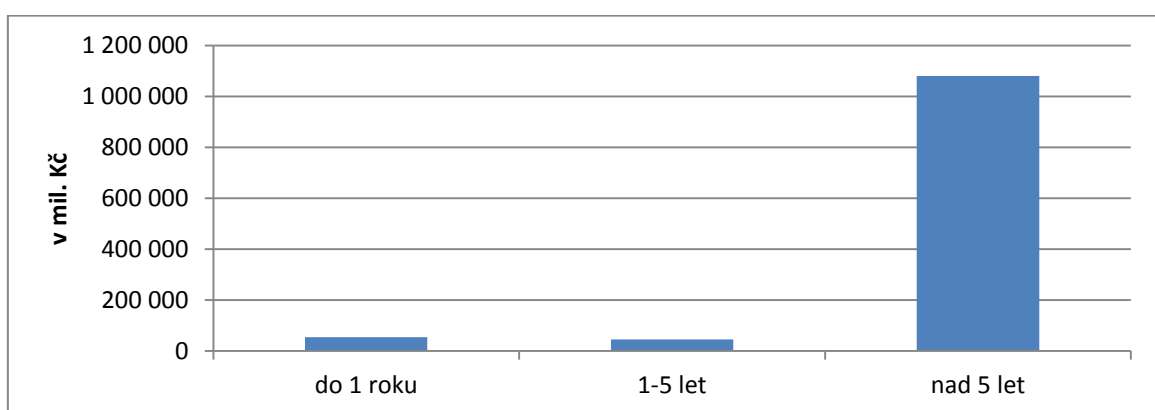
**Obr. 3.5 Vývoj spotřebitelských úvěrů domácností podle poskytovatele (v mil. Kč)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

ČNB zveřejňuje data od roku 1993, až do ledna 2014. Jak je zřejmé, z obr. 3.6 dlouhodobé úvěry (nad 5 let) jsou na přední pozici po celé toto období. V roce 1993 činily krátkodobé úvěry 16,2 mld. Kč, střednědobé 43 mld. Kč a dlouhodobé úvěry 55,5 mld. Kč. V květnu 2011 předstihly krátkodobé úvěry, které dosahovaly výše 53,25 mld. Kč, střednědobé úvěry, které činily 52,96 mld. Kč, a je tomu tak až do současnosti. V lednu 2014 tvořily největší část úvěry dlouhodobé, které dosahovaly 1,080 bil. Kč, úvěry střednědobé 46,35 mld. Kč a úvěry krátkodobé 54,66 mld. Kč. Na celkových úvěrech podle doby splatnosti se podílely dlouhodobé úvěry 91 %, střednědobé úvěry 4 % a krátkodobé úvěry 5 %.

**Obr. 3.6 Úvěry domácnostem podle časového hlediska stav k lednu 2014 (v mil. Kč)<sup>3</sup>**

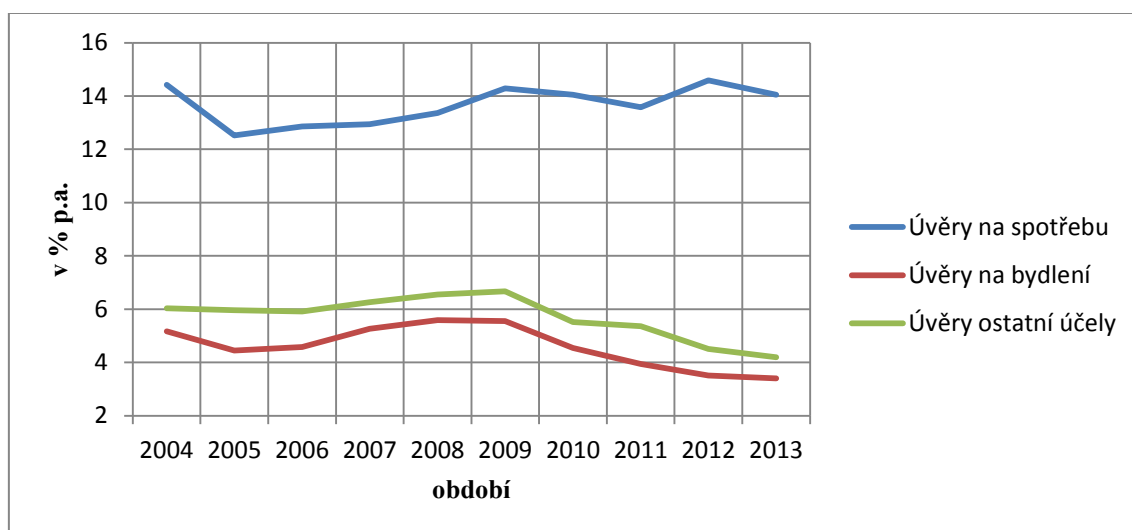


Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

<sup>3</sup> Úvěry v Kč i cizích měnách od bank (obchodní banky a spořitelny a úvěrní družstva) včetně neziskových institucí sloužících domácnostem.

ČNB data o úrokových sazbách bankovních institucí (MFI) zveřejňuje od roku 2004.<sup>4</sup> Z obr. 3.7 vyplývá, že nejvyšší úrokové sazby dosahují spotřebitelské úvěry po celé sledované období. V roce 2004 činily úrokové sazby spotřebitelských úvěrů 14,42 %, u úvěrů na bydlení 5,17 % a u úvěrů na ostatní účely 6,03 %. Mezi lety 2004–2005 došlo k mírnému poklesu úrokových sazeb u všech typů úvěrů. Od konce roku 2005–2009 mají úrokové sazby opět rostoucí charakter. Od konce roku 2009–2011 klesaly úrokové sazby u spotřebitelských úvěrů, v roce 2012 mírně stouply a v současnosti opět klesají. Od ledna 2010 úrokové sazby na bydlení a na ostatní účely klesají až do současnosti. Dubská (2013) uvádí, že vlivem krize a snížením poptávky po nemovitostech došlo k poklesu cen na trhu realit. Propad realizovaných cen byl hlubší než pokles cen nabídkových. S klesající poptávkou klesaly také úrokové sazby na bydlení, ve druhé polovině roku 2012 také vlivem snížení základních úrokových sazeb v ekonomice na historicky nejnižší úroveň. Na konci roku 2013 úrokové sazby u spotřebitelských úvěrů dosahovaly 14,05 %, u úvěrů na bydlení 3,41 % a u úvěrů na ostatní účely 4,2 %.

**Obr. 3.7** Úrokové sazby bankovních institucí (v % p.a.)

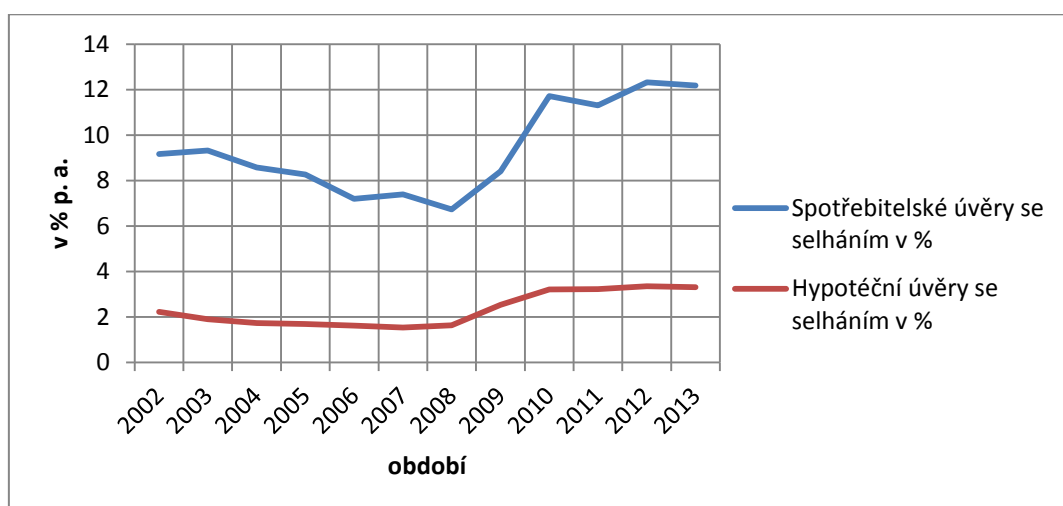


Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

<sup>4</sup> Úrokové sazby u MFI (banky, spořitelni a úvěrní družstva) domácnostem včetně neziskových institucí sloužících domácnostem za sektor obyvatelstvo.

ČNB zveřejňuje údaje o spotřebitelských a hypotéčních úvěrech v selhání za sektor obyvatelstvo od roku 2002.<sup>5</sup> V roce 2002 podíl spotřebitelských úvěrů v selhání na celkových spotřebitelských úvěrech u bank tvořil 9,17 % (ze 44 mld. Kč úvěry v selhání 4 mld. Kč) a podíl hypotéčních úvěrů v selhání na celkových hypotéčních úvěrech u bank 2,23 % (ze 112 mld. Kč úvěry v selhání 2,5 mld. Kč). Z obr. 3.8 je zřejmé, že v období 2003–2008 úvěry v selhání mají klesající trend, v konjunkturu v letech 2004–2007 klesaly především díky rostoucím disponibilním příjmům, vysoké zaměstnanosti a domácnosti měly své úvěry z čeho splácet. Klesající trend úvěrů v selhání u bank, jak u hypotéčních úvěrů, tak i u spotřebitelských úvěrů trval až do příchodu krize do roku 2008, od tohoto období nastal nárůst úvěrů v selhání obyvatelstva u bank. Příčina tohoto nárůstu úvěrů v selhání byla způsobena zhoršením situace na trhu práce a rostoucí nezaměstnaností, poklesem nominálních příjmů domácností, rostoucími úrokovými sazbami, lidé co neměli vytvořeny velké úspory, začali mít problémy z čeho své úvěry splácet. Na konci roku 2010 podíl spotřebitelských úvěrů v selhání na celkových spotřebitelských úvěrech u bank činil 11,71 % (23,3 mld. Kč) a podíl hypotéčních úvěrů v selhání na celkových hypotéčních úvěrech u bank tvořil 3,21 % (23,4 mld. Kč). Na konci roku 2013 podíl spotřebitelských úvěrů v selhání na celkových spotřebitelských úvěrech u bank činil 12,18 % (23,8 mld. Kč) a podíl hypotéčních úvěrů v selhání na celkových hypotéčních úvěrech u bank dosahoval 3,31 % (28,2 mld. Kč). V lednu 2014 z celkových úvěrů domácností u MFI, které byly 1,205 bil. Kč činily celkové úvěry domácnostem v selhání 59 mld. Kč.

**Obr. 3.8 Spotřebitelské a hypotéční úvěry v selhání (v % p.a.)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

<sup>5</sup> Úvěry v selhání za sektor obyvatelstvo u MFI (banky, spořitelni a úvěrní družstva). Spotřebitelské úvěry zahrnují i debetní zůstatky na BÚ.

### 3.1.2 Vývoj zadluženosti rakouských domácností

Po celé sledované období rakouských domácností od roku 2000–2012 měly úvěry rostoucí trend, což dokládá obr. 3.9. V roce 2000 činily úvěry 97,7 mld. EUR.<sup>6</sup> V roce 2001 tvořil podíl úvěrů na HDD 75,2 %. Mezi lety 2004–2005 byl největší nárůst úvěrů z celého sledovaného období, který činil 13,6 mld. EUR. Schürz a Beer (2007) říkají, že v roce 2006 tvořily úvěry domácností na bydlení 60 % z toho: hypotéční úvěry 83 % a úvěry ze stavebního spoření a úvěrních družstev 17 %, spotřebitelské úvěry 18 % a ostatní úvěry 22 %. Z úvěrů na bydlení 85 % jsou dlouhodobé úvěry s dobou splatnosti delší než 5 let.

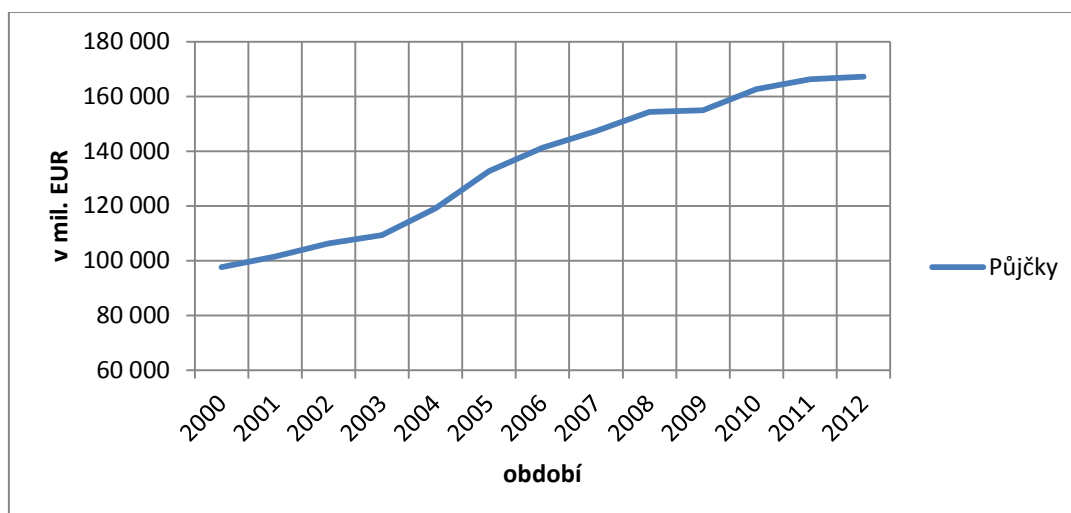
V roce 2006 tvořil podíl celkových úvěrů k disponibilnímu příjmu u rakouských domácností 85,5 %. Mezi roky 2003–2006 se tento poměr zvýšil o 11 p.b. V roce 2006 činil poměr úvěrů k finančním aktivům 36 %. Úvěry v cizí měně se staly široce využívané především na financování bydlení, a to od poloviny roku 1990. Na konci roku 2006 činil jejich podíl úvěrů v cizí měně na celkových úvěrech domácností 31 % (úvěry především ve švýcarských francích). Dlužníci na rozdíl od střadatelů věří, že banky poskytují úvěry snadno. Dlužníci jsou více nakloněni vzít si úvěr spíše než spořit dlouhou dobu, aby si mohli něco koupit. Domácnosti s tímto názorem jsou nejnáchylnější vzít si spotřebitelský úvěr. Mezi lety 2008–2009 se úvěry téměř nezměnily, z důvodu finanční krize stagnovaly a jejich nárůst činil pouze 644 mil. EUR. V roce 2010 započal opět rostoucí trend úvěrů, v tomto roce tvořily úvěry rakouských domácností 162,6 mld. EUR.

Jak uvádí Sofinco (2011), na konci roku 2010 spotřebitelské úvěry domácnostem dosahovaly 24,7 mld. EUR. V roce 2012 činily celkové úvěry rakouských domácností 167,2 mld. EUR. Jak uvádí CACF (2013), na konci roku 2012 spotřebitelské úvěry domácností činily 22,8 mld. EUR. Mezi roky 2010–2012 poklesly spotřebitelské úvěry o 1,9 mld. EUR.

---

<sup>6</sup> Úvěry domácností zahrnují i neziskové organizace sloužící domácnostem.

**Obr. 3.9 Vývoj úvěrů rakouských domácností (v mil. EUR)**



Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní zpracování

### 3.1.3 Vývoj zadluženosti německých domácností

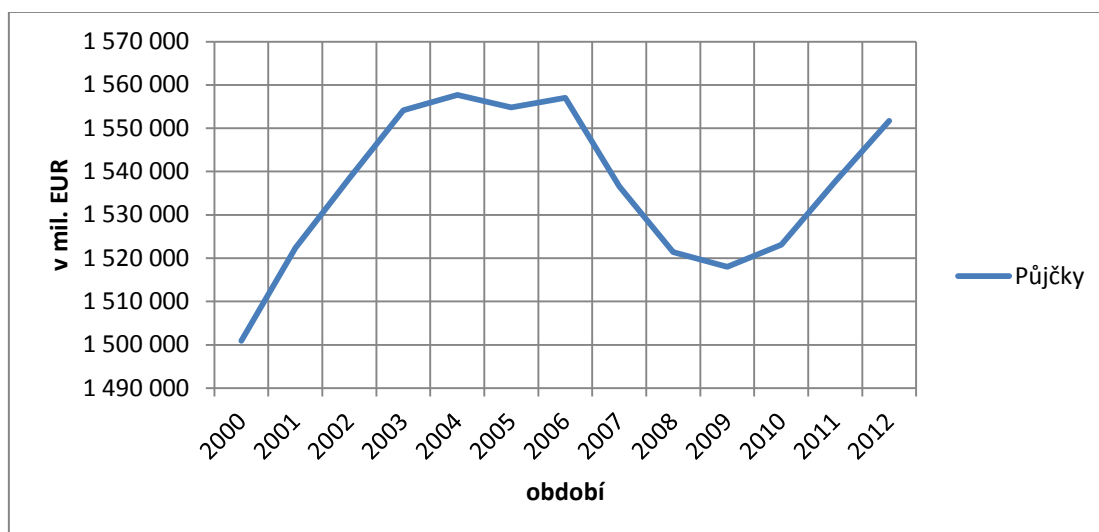
Po celé sledované období německých domácností 2000–2012 mají úvěry velké výkyvy.<sup>7</sup> Z obr. 3.10 je zřejmé, že od roku 2000–2004 nastal rostoucí trend. Nárůst úvěrů německých domácností byl mezi lety 2000–2004 o 56,8 mld. EUR, a polevil mezi lety 2005–2006. Od roku 2006–2009 se snížily úvěry domácnostem téměř o 39 mld. EUR (největší pokles v roce 2007 o 20 mld. EUR). Od roku 2009 započal rostoucí trend úvěrů domácností, z důvodu dopadu finanční krize. V roce 2012 činily celkové úvěry domácností 1,551 bil. EUR. Mezi lety 2000–2012 vzrostly celkové úvěry domácností o 29 mld. EUR.

IFF/ZEW (2010) tvrdí, že spotřebitelské úvěry německých domácností v letech 1995–2004 dosahovaly v průměru 10,6 % HDP. V roce 2008 činil podíl spotřebitelských úvěrů 8,99 % HDP.

Podle Sofinca (2011) na konci roku 2010 tvořily spotřebitelské úvěry domácností 229 mld. EUR. Jak uvádí CACF (2010), na konci roku 2013 činily spotřebitelské úvěry domácností 225 mld. EUR. Mezi lety 2010–2012 spotřebitelské úvěry německých domácností klesly o 4 mld. EUR.

<sup>7</sup> Úvěry domácností zahrnují i neziskové instituce sloužící domácnostem.

**Obr. 3.10 Vývoj úvěrů německých domácností (v mil. EUR)**



Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní zpracování

### 3.1.4 Vývoj zadluženosti maďarských domácností

Z obr. 3.11 je zřejmé, že od roku 2000–2008 úvěry domácností rostly velice rychlým tempem. V roce 2000 úvěry maďarským domácnostem činily 776,2 mld. HUF. Mezi lety 2000–2008 byl nárůst úvěrů domácností o 9,728 bil. HUF. Poté z důvodu recese nedošlo ke změně dluhů. Od roku 2009–2010 vzrostly půjčky o 833 mld. HUF, od roku 2010 započal klesající trend. V roce 2012 půjčky domácnostem činily 8,965 bil. HUF.

Jak uvádí Laszlo Sandorfí (2012), změny v úrokových sazbách maďarských domácností ovlivňují náklady na kapitál, a tím investice a úspory domácností.

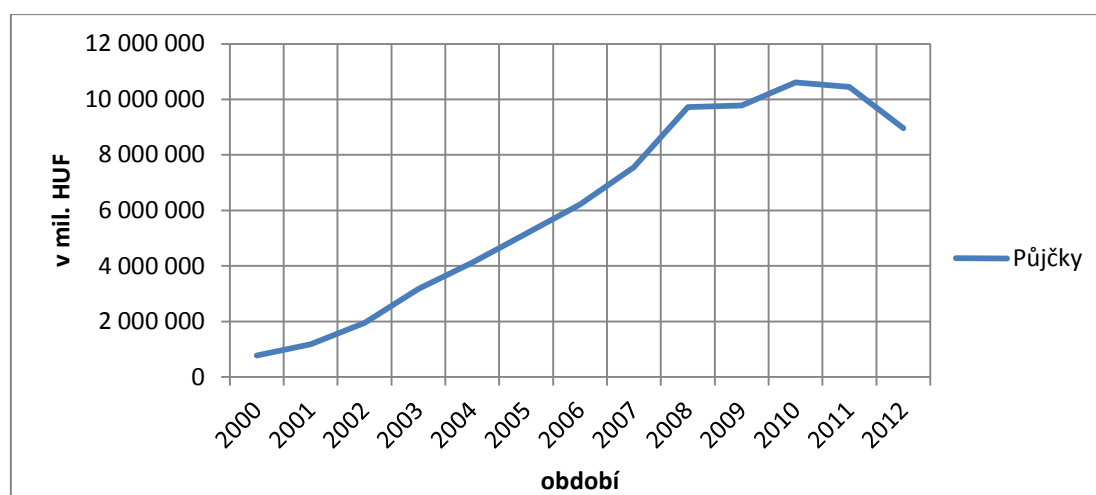
Od roku 2002 došlo k pokračujícímu nárůstu celkové hodnoty úvěrů na bydlení. V roce 2003 oproti roku 2002 vzrostly celkové úvěry na bydlení domácností na dvojnásobek. Úvěry na bydlení v cizích měnách začaly od roku 2004 prudce růst až do příchodu krize roku 2008. V roce 2004 představovaly úvěry na bydlení v cizích měnách méně než 10 % z celkových úvěrů na bydlení, ale na konci roku 2008 jejich podíl činil více než 50 %. V roce 2008 se celkové úvěry na bydlení zvýšily o 25 % a úvěry v cizích měnách na bydlení vzrostly o 62 %. V roce 2010 se celkové úvěry na bydlení zvýšily o více než 9 % a úvěry v cizích měnách na bydlení o 14 %. U úvěrů v cizích měnách byl nárůst důsledkem slabého forintu, zejména vůči švýcarskému franku. Na konci roku 2011 se celkové úvěry na bydlení snížily poprvé v historii. Finanční krize měla vliv na vývoj hypotéčního trhu. Úvěry klesly v počtu i objemu z důvodu zpřísnění pravidel úvěrů. Na trhu úvěrů na bydlení tato překážka vyplývala z nových programů zahájených v roce 2010 a v roce 2011. Významnou změnou bylo zavedení možnosti předčasného splacení pro



dlužníky. V roce 2011 poskytovatelem úvěrů na bydlení byly ze 66 % banky, 30 % hypoteční banky %, 3 % spořitelní a úvěrní družstva (z toho spořitelní družstva tvořily necelé 2 %). K 31. prosinci 2011 úvěry na bydlení činily 4,222 HUF mld. Kč, což představuje 15 % HDP, a z toho 63 % tvoří úvěry v cizích měnách. Maďarsko má největší počet úvěrů v cizích měnách, kterými jsou CHF, JPY a EUR. V červnu 2013 činily úvěry na bydlení 3 399 mld. HUF, což je 12 % HDP, z toho 53 % tvořily úvěry v cizích měnách.

Jak uvádí Sofinco (2011), spotřebitelské úvěry domácností na konci roku 2010 činily 5,1 mld. EUR. Jak uvádí CACF (2013), na konci roku 2012 dosahovaly spotřebitelské úvěry domácností 4 mld. EUR. Z toho lze usoudit, že spotřebitelské úvěry maďarských domácností mezi lety 2010 a 2012 poklesly o 1,1 mld. EUR.

**Obr. 3.11 Vývoj úvěrů maďarských domácností (v mil. HUF)**



Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní zpracování

### 3.2 Srovnání zadluženosti českých domácností s vybranými zeměmi EU

**Tabulka 3.1 Základní makroekonomické ukazatele vybraných zemí v roce 2012<sup>8</sup>**

Země	HDP v PPS/ob.	HDD v PPS/ob.	Obyvatelstvo v mil.	Míra nezaměstnanosti v %	Míra inflace v %
EU 28	20 400	x	506,09	10,9	2,6
AT	33 100	24 504	8,45	4,7	2,6
CZ	20 700	14 366	10,52	7,1	3,5
DE	31 500	25 914	80,50	5,4	2,1
HU	17 000	12 332	9,91	11,1	5,7

Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní zpracování

<sup>8</sup> V celém tomto porovnání budou použity zkratky jednotlivých zemí AT - Rakousko, CZ - Česká republika, DE - Německo a HU - Maďarsko.

HDP je ukazatel ekonomické výkonnosti dané země. U HDP v PPS na obyvatele jsou zohledněny rozdíly v cenových hladinách jednotlivých zemí, které umožňují porovnat země rozdílných velikostí. Podle HDP v PPS na obyvatele v roce 2012 je na tom nejlépe Rakousko (33 100). Naopak nejhůře si stojí Maďarsko (17 000). Rakousko, Německo i Česká republika jsou nad průměrem EU 28, který byl (20 400). Pouze Maďarsko je pod průměrem EU 28.

Podle hrubého disponibilního důchodu na obyvatele v PPS (HDD) si vede nejlépe Německo (25 914). Poslední místo zaujímá Maďarsko (12 332).

V oblasti míry nezaměstnanosti nejlepší pozici zaujímá v roce 2012 Rakousko se svými 4,7 % a na nejhorší pozici je opět Maďarsko s 11,1 %. Míra nezaměstnanosti v EU 28 činila 10,9 %, pod touto hranicí byla Česká republika, Rakousko i Německo, jen Maďarsko bylo nad průměrem.

Průměrné roční tempo růstu míry inflace je uváděno podle HICP.<sup>9</sup> Nejnížší míry inflace v roce 2012 dosáhlo Německo s 2,1 %. Nejvyšší míru inflace mělo Maďarsko 5,7 %. Rakousko i Německo mělo míru inflace pod průměrem EU 28, která byla 2,6 %. Maďarsko a Česká republika měly naopak vyšší míru inflace než průměr EU 28.

Z obr. 3.12 je zřejmé, že úvěry domácností v poměru k HDP v období 2000–2012 v Rakousku, České republice a Maďarsku se vyvíjely pod průměrem EU 27.<sup>10</sup> Pouze v Německu mezi lety 2000–2007 tvořil podíl úvěrů domácností na HDP více, než byl průměr EU 27, ale v roce 2008 se také dostaly pod průměr EU 27. V roce 2000 v České republice a Maďarsku započal rostoucí trend v zadlužování domácností. V České republice tvořily úvěry domácností v poměru k HDP pouze 8 % a v Maďarsku 6 %. Po celé sledované období podíl úvěrů domácností na HDP v České republice neustále roste. V Maďarsku v roce 2003 oproti roku 2002 se zvýšil podíl úvěrů domácností na HDP z 11,4 % na 16,9 % a v roce 2008 oproti roku 2007 byl zaznamenán další větší nárůst podílu úvěrů domácností na HDP z 30,2 % na 36,7 %. V roce 2011 za celé sledované období poprvé v Maďarsku poklesl podíl úvěrů domácností na HDP na 37,2 %. V roce 2012 dosahoval podíl úvěrů domácností na HDP téměř stejné hodnoty, jak v České republice 32,4 %, tak i Maďarsku činil 32 %. Rakousko se po celé sledované období vyvíjí v průměru podobným tempem. V roce 2000 činil podíl úvěrů domácností v Rakousku na HDP 46,8 %. Největší nárůst podílu úvěrů domácností na HDP byl zaznamenán v roce

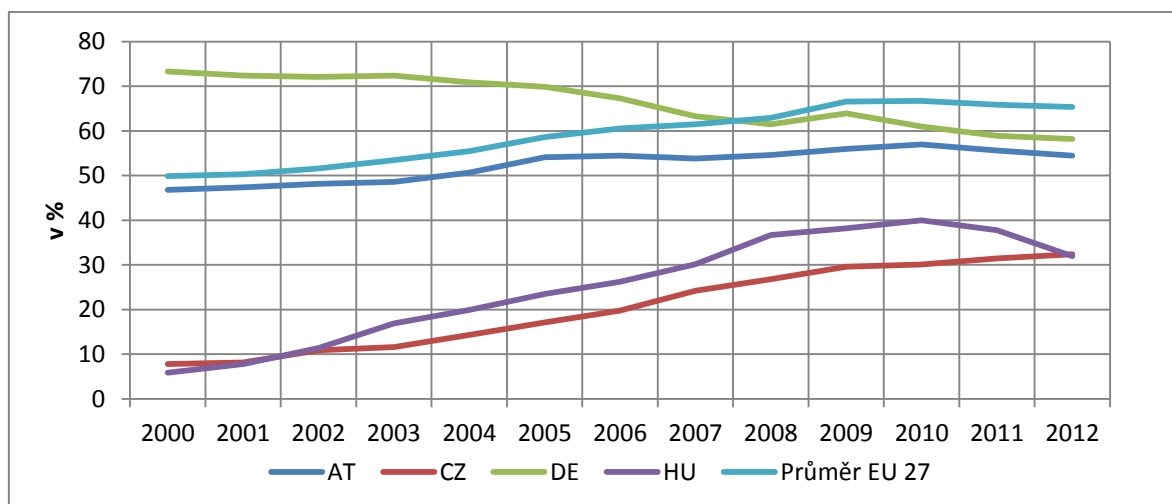
---

<sup>9</sup> HICP - harmonizovaný index spotřebitelských cen. Slouží pro mezinárodní srovnání inflace spotřebitelských cen.

<sup>10</sup> Úvěry jsou za sektor domácností včetně neziskových institucí sloužících domácnostem.

2005 oproti roku 2004 z 50,7 % na 54,1 %. V roce 2000 podíl úvěrů domácností v Německu na HDP dosahoval 73 %. Vývoj po celé sledované období úvěrů domácností v Německu měl klesající trend, výjimku tvořil pouze rok 2008, kde oproti roku 2007 se podíl úvěrů domácností na HDP mírně navýšil z 61,5 % na 63,9 %. V roce 2012 se pohybují úvěry domácností pod průměrem EU 27, a to ve výši 58 % a podíl úvěrů domácností na HDP v Rakousku tvořil 54,5 %. Průměr EU 27 v roce 2012 činil 65 %.

**Obr. 3.12** Vývoj úvěrů domácností v poměru k HDP (v %)



Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní výpočty, vlastní zpracování

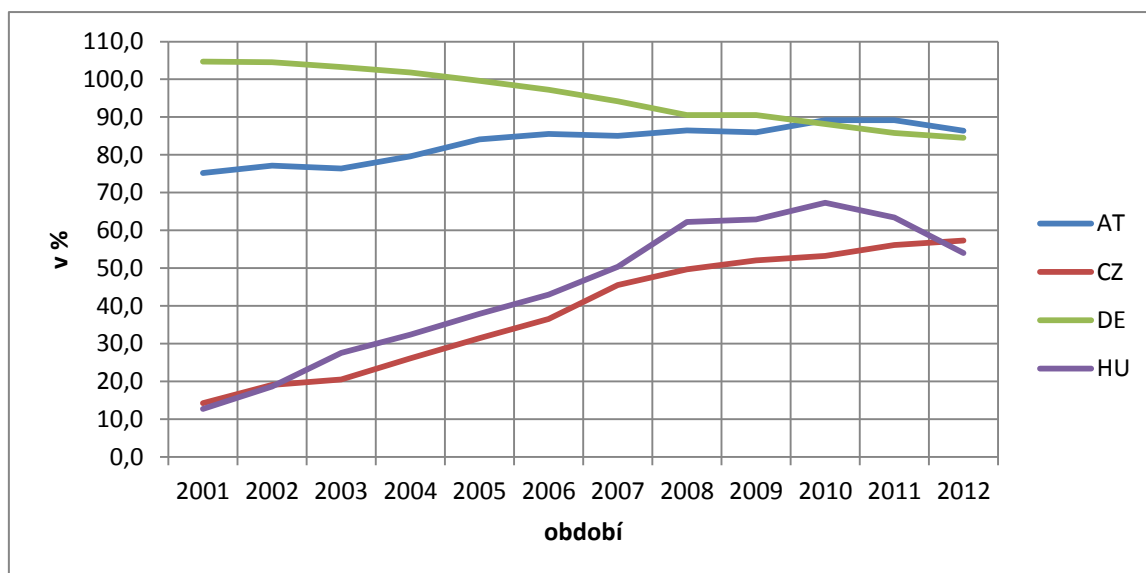
Eurostat zveřejňuje data dluhu domácností v poměru k HDD od roku 2001. Z obr. 3.13 vyplývá, že největší podíl dluhu domácností na HDD v roce 2001 mělo Německo ve výši 104,7 % a naopak nejmenší podíl dluhu domácností na HDD byl v Maďarsku ve výši 12,7 %. Podíl dluhu domácností na HDD v Rakousku se po celé sledované období vyvíjí bez velkých výkyvů, pouze v roce 2005 oproti roku 2004 byl zaznamenán největší nárůst, kdy se podíl dluhu domácností na HDD zvýšil ze 79,6 % na 84,1 %. V Německu se podíl dluhu domácností na HDD neustále snižuje, pouze mezi lety 2008–2009 zůstal podíl úvěrů domácností na HDD stejný, a to ve výši 90,5 %, poté opět každý rok klesal podíl dluhu domácností na HDD.

V roce 2001 činil podíl dluhu domácností na HDD v České republice 14,2 %. Od roku 2002 se podíl dluhu domácností na HDD v Maďarsku začal zvyšovat mnohem rychleji než v České republice. V roce 2011 byl podíl dluhu domácností na HDD v Maďarsku ve výši 63,4 % a České republice ve výši 56,1 %. V roce 2012 mělo nejvyšší podíl dluhu domácností na HDD Rakousko 86,4 %, naopak nejnižší podíl dluhu na HDD

byl v Maďarsku 54 %. V roce 2012 v Německu činil podíl dluhu na HDD 84,5 % a České republiky 57,3 %.

V roce 2012 největší podíl dluhu domácností na HDD ze států EU 27 mělo Dánsko (279 %), Nizozemsko (250 %) a Irsko (198 %). Naopak nejnižší podíl dluhu na HDD ze států EU 27 měla Litva (38 %) a Slovensko (45 %).

**Obr. 3.13 Vývoj dluhu domácností v poměru k HDD (v %)**



Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní zpracování

Pozn: HDD = hrubý disponibilní důchod

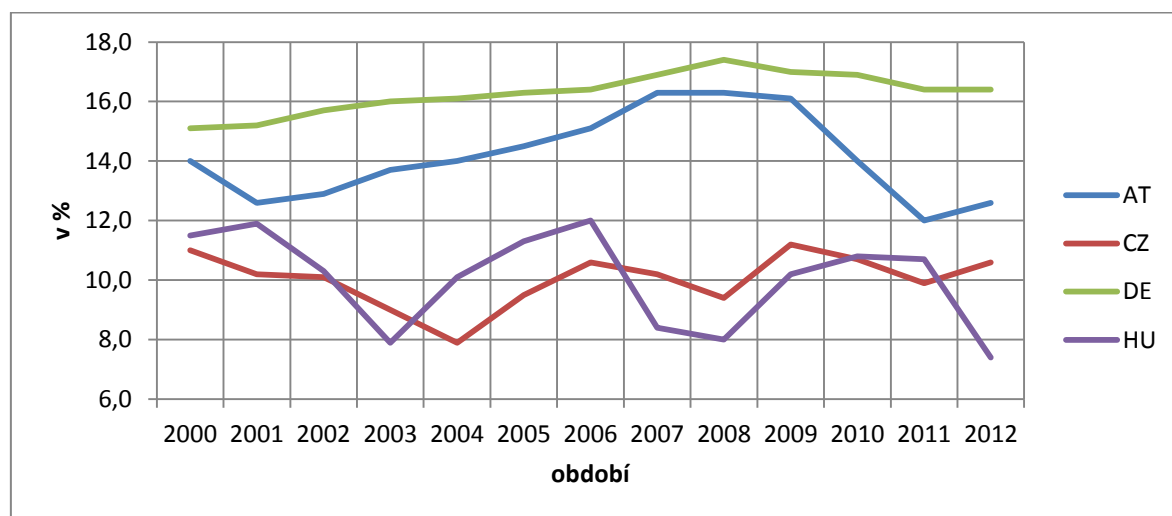
Míru hrubých úspor domácností publikuje ČSÚ za období 1995–2012 (viz obr. 3.14).<sup>11</sup> Po celé sledované období 2000–2012 nejvyšší podíl úspor na HDD měly domácnosti v Německu, naopak nejnižší podíl úspor domácností na HDD v roce 2000 měla Česká republika ve výši 11 %. V Německu se mezi lety 2000–2008 úspory domácností každoročně zvyšovaly. Až po příchodu krize začal podíl úspor na HDD mírně klesat, tomu je tak až do roku 2012, kdy podíl úspor na HDD činil 16,4 %. V Rakousku v roce 2001 oproti roku 2000 klesl podíl úspor domácností na HDD ze 14,0 % na 12,6 % a v následujících letech 2001–2009 se podíl úspor domácností zvyšoval až do příchodu krize. Od této chvíle klesal každoročně podíl úspor domácností na HDD, až v roce 2012 byl mírný nárůst na 12,6 %. V České republice a Maďarsku je vývoj úspor podobný. Vyznačují se rostoucím a klesajícím trendem s výkyvy po celé sledované období. V České republice v roce 2012 tvořil podíl úspor domácností na HDD 10,6 %. V Maďarsku v roce

<sup>11</sup> Míra hrubých úspor domácností jsou hrubé úspory dělené hrubým disponibilním důchodem očištěným o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů.

2012 činil podíl úspor domácností na HDD 7,4 %. V roce 2012 průměr EU 28 činil 11,26 %. Z toho vyplývá, že v Německu a Rakousku se pohyboval podíl úspor domácností na HDD nad průměrem, naopak v České republice a Maďarsku se pohyboval pod průměrem.

V roce 2012 největší podíl úspor domácností na HDD z EU 27 mělo Lucembursko ve výši 19,7 % a Francie 15,2 %. Naopak nejmenší podíl úspor na HDD v roce 2012 mělo Lotyšsko ve výši -1,8 %, Litva 0,8 %, Polsko 4 % a Estonsko 4,5 %.

**Obr. 3.14 Vývoj míry úspor domácností k HDD (v %)**



Zdroj: ČSÚ (2014a), vlastní zpracování

Pozn: HDD = hrubý disponibilní důchod

**Tabulka 3.2 Úrokové sazby na bydlení k prosinci 2009 (v %)<sup>12</sup>**

Země	do 1 roku	1–5 let	nad 5 let	dlouhodobé
AT	2,91	2,94	4,90	3,29
CZ	5,96	5,68	5,07	3,98
DE	3,36	3,76	4,29	3,14
HU	10,27	10,99	15,05	7,69

Zdroj: IFF/ZEW (2010), vlastní úprava

Z tabulky 3.2 je možno pozorovat, že úrokové sazby na bydlení v roce 2009 byly celkově největší v Maďarsku u úvěrů s dobou splatnosti nad 5 let a úrokovou sazbou 15,05 %. Nejnížší úrokové sazby byly v Rakousku se splatností do 1 roku ve výši 2,91 %. V České republice měly nejvýhodnější úrokovou sazbu úvěry na bydlení nad 5 let a nejvyšší míru úrokové sazby do 1 roku. Německo zaujímá 2. pozici nejnižších úrokových sazeb na bydlení v roce 2009. V Německu byly nejvyšší úrokové sazby na bydlení u úvěrů

<sup>12</sup> Úrokové sazby s dobou fixace. U úvěrů do 1 roku byly úrokové sazby plovoucí.

s dobou splatnosti nad 5 let, naopak nejvýhodnější byly úrokové sazby se splatností do 1 roku.

**Tabulka 3.3 Úrokové sazby spotřebitelských úvěrů k prosinci 2009 (v %)**

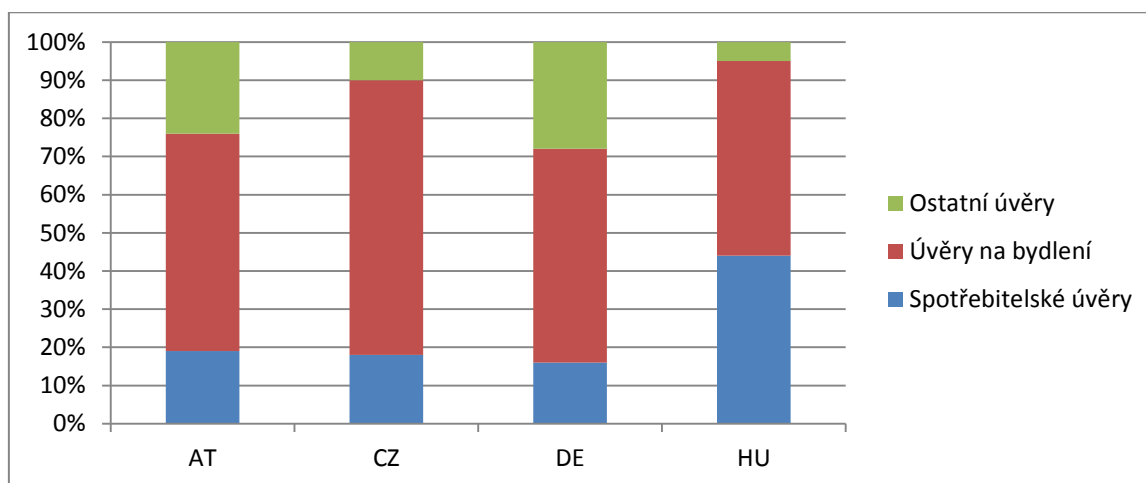
Země	do 1 roku	1–5 let	nad 5 let	dlouhodobé
AT	4,26	4,44	3,74	3,29
CZ	15,05	13,58	14,09	3,98
DE	6,38	4,83	7,57	3,14
HU	17,77	26,15	30,57	7,69

Zdroj: IFF/ZEW (2010), vlastní úprava

Z tabulky 3.3 vyplývá, že nejvyšší úrokové sazby spotřebitelských úvěrů má Maďarsko u úvěrů s dobou splatnosti nad 5 let ve výši 30,57 %. Nejnižší úrokové sazby jsou v Rakousku 3,74 %, a to u spotřebitelských úvěrů s dobou splatnosti nad 5 let. Česká republika má 3. nejvyšší úrokové sazby z těchto 4 zemí. Nejvyšší úrokové sazby má u úvěrů do 1 roku a to 15,05 %. V Německu jsou nejvýhodnější úrokové sazby spotřebitelských úvěrů v roce 2009 u úvěrů s dobou splatnosti 1–5 let.

Z obr. 3.15 je zřejmé, že největší podíl na celkových úvěrech v roce 2008 ve všech zemích měly úvěry na bydlení. Nejvyšší podíl těchto úvěrů byl v České republice ve výši 72 %. Nejmenší podíl byl v Maďarsku ve výši 51 %. Spotřebitelské úvěry byly nejvyšší v Maďarsku ve výši 44 %. Nejmenší podíl spotřebitelských úvěrů v tomto roce mělo Německo ve výši 16 %. V ostatních úvěrech nejvyššího podílu dosahovalo Německo ve výši 28 %. Nejmenší podíl ostatních úvěrů byl Maďarsku ve výši 5 %.

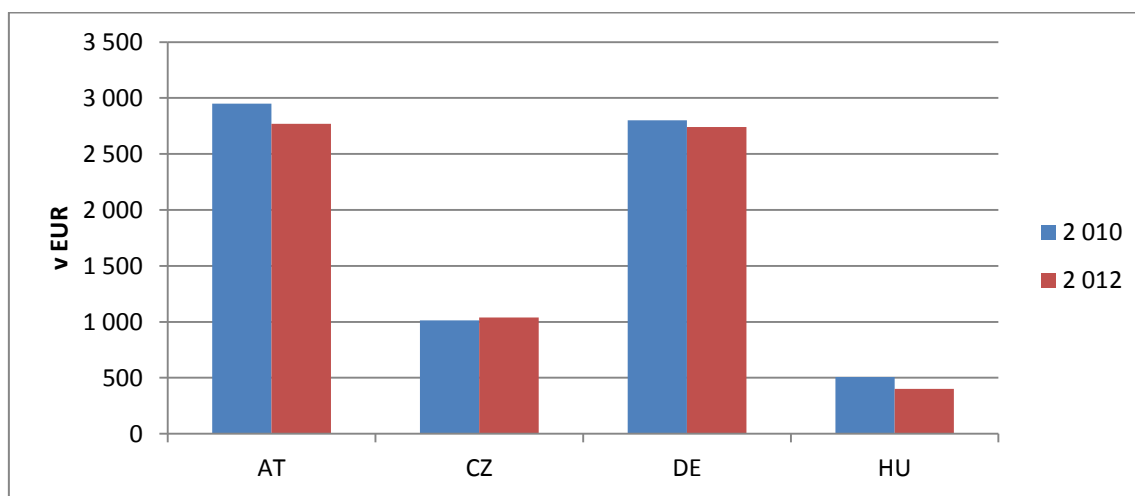
**Obr. 3.15 Úvěry domácnostem podle účelu v roce 2008 (v %)**



Zdroj: IFF/ZEW (2010), vlastní úprava

Z obr. 3.16 vyplývá, že na konci roku 2010 činily spotřebitelské úvěry na obyvatele v Rakousku 2949 EUR, v Německu 2801 EUR, České republice 1014 EUR a Maďarsku 508 EUR. Průměr spotřebitelských úvěrů v EU 27 činil 2222 EUR. Na konci roku 2012 spotřebitelské úvěry domácností na obyvatele dosahovaly v Rakousku 2 769 EUR, v Německu 2 741 EUR v České republice 1 040 EUR a Maďarsku 400 EUR. Průměr celé EU 27 tvořil 2 094 EUR. Mezi roky 2010–2012 byl zaznamenán pokles jak u Rakouska, Německa, Maďarska, jen u České republiky byl nepatrný nárůst.

**Obr. 3.16 Spotřebitelské úvěry domácností na obyvatele (v EUR)**



Zdroj: Sofinco (2011), CACF (2013), vlastní zpracování

### 3.3 Dílčí závěr

V období komunistického režimu do roku 1990 nebyla zadluženost českých domácností nijak významná. Poptávka po úvěrech téměř neexistovala, protože nebyla podpořena nabídkou. Až v roce 2000 započal růst zadluženosti českých domácností z důvodu, že po celá 90. léta byly vysoké úrokové sazby a banky samotné se nezaměřovaly na domácnosti, ale pouze na firmy a podnikatele. Od tohoto roku také nastala změna v myšlení domácností s akceptací života na dluh. Domácnosti si nejvíce půjčují u MFI (banky, spořitelny a úvěrní družstva), což lze hodnotit pozitivně, protože tyto instituce dbají na bonitu klienta oproti ZFA (společnosti finančního leasingu, společnosti ostatního úvěrování). Úvěry domácností u MFI od roku 2000 neustále rostou, ale od doby krize se tempo růstu úvěrů zpomalilo. Nejvyšší podíl na celkových úvěrech u MFI tvoří úvěry na bydlení, konkrétně hypotéční úvěry s dobou splatnosti nad 5 let. ZFA se zaměřují především na spotřebitelské úvěry s dobou splatnosti na 1–5 let. Od roku 2000 až do současnosti úvěry domácností v cizích měnách představují zanedbatelnou část a tvoří 0,15 %.

Je možno konstatovat, že ze sledovaných zemí v roce 2000 mělo Rakousko a Německo mnohem vyšší podíl zadluženosti domácností oproti Maďarsku a České republice, jak na HDD, tak na HDP. Od roku 2000 v Německu každým rokem klesal podíl dluhu na HDD. V České republice a Maďarsku započal trend zadlužování až po roce 2000, ale zato velice rychle rostoucím tempem, a to především v době konjunktury až do příchodu krize, poté se tempo růstu v obou zemích zpomalilo. V Maďarsku v roce 2011 podíl dluhu domácností na HDD i HDP poklesl. Ve srovnání s těmito zeměmi lze vyvodit, že Česká republika i Maďarsko měly v době před krizí vysoké tempo růstu zadlužení, přesto je jejich zadluženost v současnosti stále nízká. Německo a Rakousko má zadluženost sice vyšší, ale v EU je plno dalších zemí, které mají zadluženost domácností mnohem vyšší. V roce 2012 podíl úvěrů domácností na HDP ve všech sledovaných zemích byl pod průměrem EU 27. V roce 2012 nejnižší podíl dluhu domácností na HDP i HDD mělo Maďarsko, ale v České republice byl podíl dluhu téměř v podobné výši.



## **4 Vliv ekonomické recese na zadluženost domácností**

V předešlé kapitole byl zachycen vývoj zadluženosti českých domácností a vývoj zadluženosti domácností v jednotlivých zemích, kterými jsou Rakousko, Německo a Maďarsko. Cílem této kapitoly je odpovědět na otázku, jaký vliv měla ekonomická recese na zadluženost domácností. Nejprve bude definováno, co je krize a jak se vyznačuje. Poté bude nastíněno, odkud krize vzešla, a co jí vyvolalo. Dále bude zhodnocen průběh krize v jednotlivých zemích a na základě několika poměrových ukazatelů bude srovnán dopad ekonomické recese na domácnosti v jednotlivých zemích.

Krizi je možno definovat jako zápornou fázi hospodářského cyklu, tedy opak konjunktury. Stejný význam mají také pojmy deprese nebo recese v mírnější formě. V ekonomice se recese vyznačuje tak, že je zaznamenán mezeroční pokles HDP ve dvou po sobě jdoucích čtvrtletích. S krizí přichází rychle rostoucí nezaměstnanost, klesá ekonomická aktivita, vytváří se tlak na deflaci a pokles mezd. Celkový hospodářský cyklus se dá vyjádřit jako opakované kolísání kolem celkového trendu. První fází je expanze (oživení), následuje vrcholné období (konjunktura), poté se dostaví deprese (pokles) a krize jako nejnižší období, od kterého začíná znovu expanze (Smrčka, 2010).

Singer (2009) konstatuje, že krize je vždy ozdravným procesem, který odbourává špatné části systému, které se vytvoří v době růstu a které jsou systémem tolerovány.

### **4.1 Počátek a průběh ekonomické krize**

Od roku 2007 se potýká vyspělý svět s krizí, která začala jako velká finanční krize, přerostla v ekonomickou recesi a následně přešla do dluhové krize vlád. Tato celosvětová krize měla počátky v USA, poté v Evropě přerostla v celkovou ekonomickou a fiskální krizi. Podle Janáčkové (2010) krizovým procesům předcházely hluboké finanční nerovnováhy ve světové ekonomice, příliš velké zadlužování některých zemí a jejich uvolněná měnová politika, která způsobila zrod riskantních bublin na trzích aktiv. Vlády vyspělých zemí chybovaly v reakci na finanční krizi přiléváním dalších peněz do ekonomiky.

#### **4.1.1 Finanční krize v USA**

Janáčková (2010) konstatuje, že hlavní podíl na vzniku hypotéční bubliny a finanční krize měla vláda v USA i centrální banka USA. Vláda USA řešila otázky bydlení pro chudé

vrstvy tak, že vydala zákon, který nařizoval hypotéčním bankám poskytovat hypotéky i chudším (podřadným) klientům. To je i rodinám, které neměly pravidelný příjem a u kterých bylo předem jasné, že nebudou moci svou hypotéku včas splácet. Záruku tvořily samotné nemovitosti, ovšem jen do chvíle, kdy jejich hodnoty nezačaly klesat.

Foster a Magdoff (2009) tvrdí, že splasknutí několika fází bublin v USA vyvolalo řetězovou reakci, která se projevila stagnací a poklesem cen domů, nesplácenými hypotékami a poklesem americké spotřeby, což následně přerostlo v globální ekonomickou krizi kvůli finanční nákaze. První krach, který měl velký vliv na americký trh, nastal v červnu 2007, když se zhroutily 2 hedgeové fondy investiční banky Bear Stearns<sup>13</sup>. Jejich cenné papíry byly kryté hypotékami. Jeden z fondů se úplně zhroutil a druhý ztratil 90 % své hodnoty, což rozpoutalo obavy celého světa. Od července 2007, kdy došlo ke zhroucení trhu se substandardními hypotékami, panika a finanční stres se rozšířily velkou rychlostí mezi obyčejnými lidmi i samotnými finančními trhy, kdy postihovaly jeden sektor za druhým (hypotéky s variabilními úrokovými sazbami, komerční hypotéční úvěry, půjčky na automobily, kreditní karty a cenné papíry). Najednou se hedgeové fondy, banky a finanční trhy ocitly pod náparem. Od té doby se situace neustále zhoršovala a na podzim roku 2008 se USA propadly do nejhorší finanční krize od Velké hospodářské krize 30. let a velkou rychlostí se to přelilo do celého světa.

Realitní bublina vzešla ze stále rostoucího realitního hypotéčního zadlužování amerických domácností, zatímco mzdy byly stále stejné. Vedlo to k nesplácení hypoték domácnostmi a k poklesu cen domů. Vlastníci nemovitostí dlužili mnohem více, než byla jejich hodnota nemovitostí, a ceny prudce klesaly. Následkem tohoto klesala také spotřeba, protože banky přestaly prodlužovat dluhy na kreditních kartách, ubývala pracovní místa a kapitálové výdaje byly odkládány.

Velká finanční krize vznikla z derivátů, které byly tvořeny k hypotéčním úvěrům a leasingovým smlouvám amerických domácností. Finanční krize začala v USA, ale rychle se rozšířila do celého světa, protože dnešní investorské prostředí je propojené po celém světě. Finanční krize byla ovlivněna několika následujícími faktory. Hlavní příčina krize vzešla od amerických domácností, které po zpomalení ekonomiky nebyly schopny své úvěry ve velkém splácet. Dále poklesem spotřebitelských nálad v hlavních ekonomikách a krizí poptávky. Stagnace ekonomiky v USA způsobila rostoucí nezaměstnanost, což se

---

<sup>13</sup> Hedgeové fondy – jsou investiční fondy, které takřka nepodléhají regulaci. Usilují o co nevyšší výnosy, které nejsou závislé na ekonomickém vývoji a jsou vysoce rizikovou investicí. Investicí, která může přinést velké zhodnocení, ale také velkou ztrátu. Transparentnost je u nich nižší a jsou určeny spíše pro kvalifikované investory.

projevilo na splácení úvěrů amerických domácností a odstartovalo to finanční krizi. Jednou z příčin byla také ztráta důvěry v liberalizaci mezinárodní obchodní směny. Poslední vliv na finanční krizi mělo vysoké zadlužení domácností v USA, ale také v Evropě.

#### **4.1.2 Finanční krize v Evropě**

Roubini a Mihm (2011) poukazují na to, že německý ministr financí Peer Steinbrück v září 2008 prohlásil, že finanční krize je pouze americký problém. Také ostatní ministři v Evropě jeho názor potvrzovali. O pár dní potom bankovní systém v mnoha zemích zkolaboval. V říjnu 2008 mnoho evropských zemí začalo ručit za vklady i dluhy bank. Když dopadla krize na Evropu, ukázala se zranitelnost těch zemí, které po dlouhé období držely politiku, která podporovala vznik bublin na domácí scéně.

Selhání krizového trhu v USA se velkou rychlostí přelilo do Evropy. V letech 2008–2009 dopadla finanční krize na Evropu. Krizi vyvolalo především selhání soukromých bank a mezinárodních finančních trhů. Z půjček, které byly rizikové a nestály za nic, utvořily v USA s pomocí ratingových agentur vynikající investiční příležitosti s hodnocením vysokých ratingových známek a především tyto lákavé sekuritizační balíčky skupovali evropští investoři. Podle Roubini a Mihm (2011) Evropské banky vlastnily největší část zajištěných dluhových obligací a cenných papírů, které byly kryté hypotékami. Před započítáním krize získaly domácnosti i podniky v rozvíjejících se evropských zemích úvěry a hypotéky od bank stabilnějších zemí z důvodu, že například úrokové sazby u bank v eurech, švýcarských francích nebo japonských jenech byly nižší, než úrokové sazby v jejich zemích. V době krize domácnostem, které měly úvěry nebo hypotéky v těchto měnách, prudce vzrostly náklady na splácení těchto dluhů.

Podle Smrčka (2010) finanční krize proměnila svět ekonomiky více než jakákoliv jiná krize předešlá. Poskytla nám pohled na to, že nekonečná prosperita ekonomik nemusí trvat věčně. Během let 2008–2009 Evropská centrální banka i národní banky jednotlivých zemí snížily své úrokové sazby v pokusu o oživení trhů s úvěry. Úrokové sazby se sice snížily na historická minima, ale peníze nezlevňovaly, protože státy samotné vytvářely poptávku po úvěrech tak velkou, že jejich nároky zamezily poklesu tržních sazeb.

Nejedlo (2014) zmiňuje, že některé evropské banky v Británii, Německu, Beneluxu a na Islandu musely být zachráněny intervencí států, buď úplným, nebo částečným zestátněním. Evropské země se snažily obnovit důvěru věřitelů v banky státní zárukou za vklady. V západní Evropě bylo nutné banky zachraňovat a zbavit se rizikových investic,

finanční sektor ve střední Evropě zůstal poměrně stabilní. Finanční krize způsobila ve všech ekonomikách pokles hospodářského růstu. Banky z obav dalšího vývoje udržovaly peníze a ostýchaly se půjčovat, tím došlo ke zpomalení tempa nových investic v ekonomikách, oslabení poptávky a stagnace hospodářského růstu. V důsledku krize musely země, které nebyly schopny si nadále půjčovat peníze na světových finančních trzích, požádat o peníze u MMF, např. Maďarsko, Lotyšsko a Řecko. Řecká krize nebyla pouze důsledkem hospodářské krize, ale dlouhodobým porušováním pravdivých ekonomických statistik. Výpadky příjmu v důsledku hospodářské krize a přebujelý sociální systém byl náročný pro státní rozpočet. Tato finanční krize nám ukázala, že je důležité dbát na účinnější regulaci bank a zdanění finančních transakcí.

Janáčková (2010) tvrdí, že dlouho se zdálo, že zadlužování soukromého sektoru a sektoru domácností není nijak nebezpečné, což bylo ve velkém tolerováno, ani na vládní dluhy se nepohlíželo jako na hrozbu. Finanční krize jenom odhalila již dlouho narůstající problémy.

#### **4.1.3 Ekonomická krize ve vybraných zemích**

Po několika letech hospodářského růstu, ekonomické aktivity, rostoucí zaměstnanosti a růstu mezd ve sledovaných zemích střední a západní Evropy (ČR, Rakousko, Německo, Maďarsko) započala od poloviny roku 2008 finanční a hospodářská krize. V jednotlivých zemích začala finanční a hospodářská krize v jinou dobu a měla různě dlouhý průběh trvání.

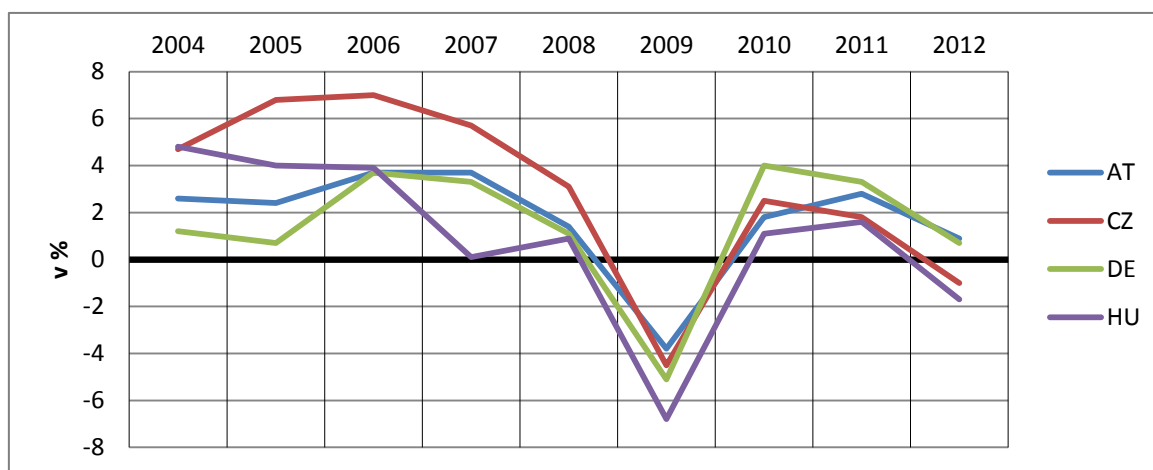
V Německu se začala ekonomická krize projevovat ve 2. čtvrtletí 2008, kdy poprvé meziročně pokleslo HDP, a trvala až do 2. čtvrtletí 2009. Na Maďarsko dopadla ekonomická krize v září 2008 a její trvání bylo do června 2009. V Rakousku se projevila ekonomická krize v říjnu 2008. Na Českou republiku dopadl první náraz ekonomické krize až v prosinci 2008 a její trvání bylo do června 2009.

Janáčková (2010) tvrdí, že česká ekonomika unikla první fázi finanční krize. Na Českou republiku dopadla až hospodářská recese, která byla způsobená poklesem poptávky ze zahraničí po našich vývozech.

Z obr. 4.1 je zřejmé, že do roku 2004 největší tempa růstu HDP v rámci sledovaných zemí zaznamenala Česká republika. Růst HDP přetrvával až do roku 2008, kdy na všechny země dopadla ekonomická recese. V roce 2008 ještě všechny sledované země vykazovaly kladný růst HDP. K propadu meziročního HDP došlo až v roce 2009.

Nejvíce to zasáhlo Maďarsko, kde v roce 2009 byl zaznamenán meziroční propad HDP o 6,8 %, ale následně v roce 2010 meziroční nárůst HDP o 1,1 %. Po Maďarsku nejvíce ekonomická krize zasáhla Německo, kde pokles HDP v roce 2009 činil meziročně 5,1 %, ale hned v roce 2010 došlo k oživení růstu HDP o 4 %. Česká republika od roku 2004–2008 vykazovala největší míry růstu HDP, v roce 2009 zaznamenala meziroční propad o 4,5 %, v roce 2010 došlo k oživení a HDP vzrostlo meziročně o 2,5 %. Rakousko v době krize zaznamenalo nejnižší pokles HDP, v roce 2009 byl meziroční propad o 3,8 % a v následujícím roce vzrostlo HDP o 1,8 %. V roce 2012 v Rakousku a Německu byl mírný růst HDP, zatímco v České republice a Maďarsku HDP naopak meziročně pokleslo.

**Obr. 4.1** Míra růstu reálného HDP meziročně (v %)



Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní zpracování

## 4.2 Vliv ekonomické recese na zadluženost domácností v EU

Chmelař (2013) říká, že u mnoha členských států EU se v období 2000–2010 dluhy vyvíjely pozvolně, ale také některé země zaznamenaly výrazný nárůst zadlužení domácností v období před krizí, především to byly země jižní a východní Evropy.

Rozdílný vývoj mezi evropskými zeměmi obecně odráží různé makroekonomické situace během krize, ale také strukturální rozdíly a zralost trhů zadlužených domácností. Většina nových členských států EU dosáhla vysokého tempa růstu zadlužení. Neřinční podniky a suverénní státy zaznamenaly během stejného období srovnatelný nárůst zadluženosti, často ze stejných příčin, kterými jsou ekonomický růst, vytvoření jednotného trhu v oblasti finančních služeb, rozšíření úvěrových produktů a pokles úrokových sazeb, které usnadnily přístup ke všem typům úvěrů v celé Evropě. Pozitivní vliv dopadu evropské integrace umožnil rychlý ekonomický růst, který byl způsoben nově zřízeným

jednotným trhem a poklesem úrokových sazeb spojených s členstvím v eurozóně. Celkové pozitivní ekonomické prostředí ovlivnilo zpočátku nízké zadlužení domácností v nových členských státech. Klesající míra inflace v posledních 30 letech v Evropě podpořila vyšší úvěrové zásoby jako zdroj financování, protože nárůst a vnímané riziko spojené s pohyblivou úrokovou sazbou se snižuje. Rozvoj jednotného bankovního trhu v oblasti finančních služeb od roku 1999 měl významný vliv na náklady úvěrů v celé Evropě. Uspadnilo to uznávání bankovních společností v celé EU a tím se zvýšila konkurence.

Dlouhé období trvalého růstu bylo doprovázeno uvolněním úvěrových omezení, což zastínilo pravděpodobnost možného propadu hospodářských cyklů. To silně ovlivnilo domácnosti, které se tak staly náchylnější k přijetí úvěru. Malá změna budoucích příjmů může mít velký dopad na jednotlivé spotřebitele. Čím vyšší je relativní úroveň zadlužení, tím vyšší je riziko, že úrokové sazby a očekávané změny v příjmu budou mít za následek prudké změny ve spotřebě domácností. Tím se zvyšuje potencionální pokles poptávky v průběhu ekonomické krize a připravuje se půda pro hlubší recesi v zemích s vysokým zadlužením domácností.

Vliv na zadlužení domácností měl pokles úrokových sazeb od konce roku 1990. Aktivní měnová politika pomohla udržet nízkou roční průměrnou sazbu nákladů (RPSN) až do konce roku 2008. Od konce roku 2008 začaly růst úrokové sazby v důsledku celosvětové finanční krize. To potvrzuje kritičtější vývoj zadlužení domácností z důvodu budoucího očekávaného růstu a možnosti splácení úvěrů. Reálné úrokové sazby spotřebitelských úvěrů v nových členských státech činily v době počátku krize v roce 2008 10 % a byly vyšší než ve starých členských státech, kde činily pouze 5 %. V roce 2009 vzrostly reálné úrokové sazby spotřebitelských úvěrů v nových členských státech na 16 % a ve starých členských státech na 7,5 %. V roce 2009 reálné úrokové sazby hypotečních úvěrů v nových členských státech činily téměř stejné hodnoty jako ve starých členských státech okolo 4 %. Zhoršení ekonomické situace domácností zvyšuje rizikovou prémie u úvěrů, především u spotřebitelských úvěrů bez zajištění.

Vysoce zadlužené domácnosti jsou více citlivé na změny příjmů a úrokových sazeb, systematicky významné šoky v ekonomice mají silnější dopad na finanční stabilitu a spotřebu domácností v zemích s vysokým zadlužením domácností. Bylo by teda možné očekávat, že ekonomická krize má větší dopad na země s vyšším potencionálním poklesem poptávky a investic, jakož i destabilizaci bankovního sektoru vzhledem k vyššímu úvěrovému riziku neuhrazení závazků. Evropa byla zasažena dvojitou recesí v roce 2009

a dále na konci roku 2011, nižší disponibilní důchod měl nepříznivý dopad na spotřebu domácností (Chmelař, 2013).

### **4.3 Dopady ekonomické recese na zadluženost domácností ve vybraných zemích**

#### **4.3.1 Vliv ekonomické recese na české domácnosti**

Bičáková, Prelcová a Pašaličová (2010) poznamenávají, že růst úvěrů je obvykle považován za jeden z prvních signálů finančního napětí. Zadluženost domácností, a to zejména úvěry na bydlení, významně přispěly k růstu celkových úvěrů v posledních několika letech v ČR. Nedávná finanční krize rovněž poukázala na důležitost pochopení toho, jak domácnosti musí reagovat na různé makroekonomické šoky a jak tyto reakce závisí na jejich příjmech, demografických charakteristikách a úrovni dluhové zátěže. Předlužené domácnosti mohou mít negativní dopad na celkové výdaje domácností, jakož i na finanční systém. Nadměrné zadlužení domácností může znamenat finanční a makroekonomická rizika. Analýza zadluženosti domácností poskytuje důležité vstupy pro měnovou politiku, jakož i finanční stabilitu.

Hlaváč, Jakubík a Galuščák (2013) konstatují, že nedávná finanční krize ukázala, že je důležité sledovat a hodnotit systémová rizika v sektoru domácností. Vysoká zadluženost domácností a rychlé tempo růstu úvěrů bylo patrné v období před krizí ve vyspělých i rozvíjejících se ekonomikách. Uvolněné úvěrové standardy před vypuknutím krize způsobily v době krize zřetelný nárůst úvěrového rizika. Podle ČNB je nutné provádět zátěžové testy domácností, které dokáží prokázat rizika a odhadnout jejich potencionální následky. Tyto testy slouží k otestování zranitelnosti sektoru domácností vůči makroekonomickým vlivům. Výstupem těchto testů je podíl domácností, které mají problémy se splácením svých závazků. Po finanční krizi mělo zájem o zátěžové testy mnoho regulátorů i finančních institucí, které poskytují úvěry domácnostem.

Jakubík (2011) říká, že hospodářský pokles snižuje pravděpodobnost, že domácnosti budou schopny splácet svoje půjčky. Rozpočty domácností mohou být negativně ovlivněny poklesem nominálních mezd a zvýšením nezaměstnanosti. Tento vliv byl testován na českou ekonomiku. Analýza popisuje dva základní mechanismy, které dostávají domácnosti do platební neschopnosti, jimi jsou pokles nominálních mezd a nárůst nezaměstnanosti. Analýza potencionálního poklesu nominální mezd v průběhu roku 2010

naznačuje, že v případě extrémního poklesu rozpočtu domácností o 30–50 %, mohou být domácnosti v neschopnosti splácet své závazky, pokud se jejich nominální příjmy sníží o více než 10 %. To odpovídá zhruba 7–12 % z celkové populace ČR. Teoretický model ukázal, do jaké míry nečekané zvýšení nedodržení závazků domácností a nezaměstnanosti vyvolává další pokles spotřeby, což se odráží v ekonomickém propadu. Dopad změn na velikost nezaměstnanosti v tomto smyslu závisí na rozdílu mezního sklonu spotřeby pro zaměstnané a pro nezaměstnané spotřebitele. Studie jasně ukázala, jak je pro ekonomiku důležité, aby byly brány v úvahu informace o domácnostech při sestavování makroekonomických a měnových modelů ekonomiky. Takové opomenutí zpětné vazby na spotřebu domácností může způsobit zkreslení při tvorbě hospodářské politiky.

Podle ČNB (2010) propad HDP ve 2. polovině roku 2008 měl za následek zvyšování nezaměstnanosti a pokles nominálních mezd. Tento nepříznivý vývoj měl za následek pokles agregátní spotřeby domácností, což působilo jako překážka ekonomického růstu. Nejistota budoucích disponibilních příjmů a negativní vývoj v podnikové sféře, měly vliv na zvolnění tempa růstu zadluženosti českých domácností. Negativním faktorem od doby příchodu krize byly rostoucí úrokové sazby, které zdražovaly úvěry. Banky zpříšňovaly podmínky, což se projevilo na růstu úrokových sazeb. Rostly úrokové sazby jak u úvěrů na spotřebu, tak i na bydlení. Podle Dubské (2008) v době příchodu krize se začala projevovat slábnoucí chuť občanů se zadlužovat, zejména z důvodu zhoršujícího se očekávání v budoucnosti. Negativní očekávání bylo způsobeno rostoucí inflací položek spotřebního koše (energie, bydlení a potraviny), dále nepříliš pozitivním vývojem na trhu práce.

**Tabulka 4.1 Celkové úvěry domácností MFI a ZFA meziročně**

Období	Úvěry MFI celkem v mil. Kč	MZ absolutní v mil. Kč	MZ v %	Úvěry ZFA celkem v mil. Kč	MZ absolutní v mil. Kč	MZ v %
2005	417 799	102 581	32,54	105 049	–	–
2006	540 638	122 839	29,40	114 798	9 749	9,28
2007	726 273	185 635	34,34	149 059	34 261	29,84
2008	880 221	153 948	21,20	154 277	5 218	3,50
2009	983 304	103 083	11,71	125 200	–29 077	–18,85
2010	1 057 080	73 776	7,50	79 071	–46 129	–36,84
2011	1 118 066	60 986	5,77	82 191	3 120	3,95
2012	1 163 319	45 253	4,05	78 029	–4 162	–5,06
2013	1 206 292	42 973	3,69	75 967	–2 062	–2,64

Zdroj: ČNB (2014d), MZ absolutní a MZ v % vlastní výpočty, vlastní zpracování

Pozn: MZ = meziroční změna, MFI = měnové finanční instituce, ZFA = zprostředkovatelé financování aktiv



Od roku 2008 se tempo růstu celkových úvěrů domácností MFI každým rokem snižovalo. V roce 2008 celkové úvěry MFI meziročně vzrostly o 153,9 mld. Kč, což byl nárůst o 21,2 %. V roce 2009 činil meziroční nárůst celkových úvěrů MFI 11,71 % a v roce 2013 činil meziroční nárůst pouze 3,69 %.

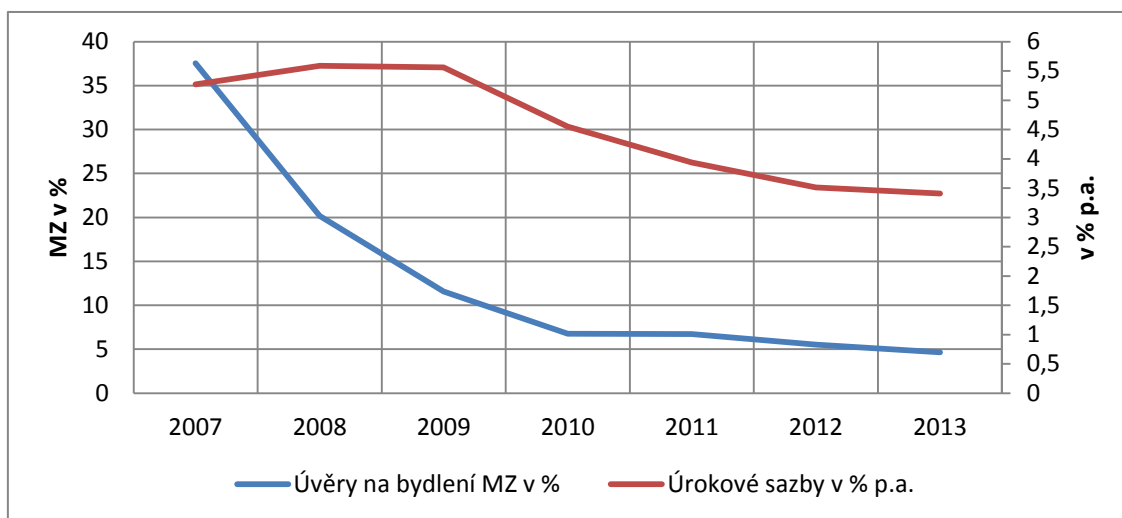
U ZFA tempo růstu úvěrů domácností zpomalilo nejvíce u spotřebitelských úvěrů, to je logické, protože ZFA se zaměřují především na úvěry na spotřebu. V roce 2009 meziročně celkové úvěry ZFA poklesly o 29 mld. Kč, což byl pokles o 18,9 % a v roce 2010 poklesly o 46,1 mld. Kč, což bylo o 36,8 %.

Celkové úvěry domácností MFI a ZFA v roce 2008 oproti roku 2007 vzrostly o 159,2 mld. Kč, což byl nárůst o 18,1 %, ale tempo růstu se snížilo téměř na polovinu. S nástupem finanční krize se celkové úvěry MFI a ZFA v roce 2009 meziročně zvýšily o 74 mld. Kč, což byl nárůst o 7,15 %. Největší zpomalení tempa růstu celkových úvěrů MFI a ZFA bylo v roce 2010, kdy vzrostly meziročně o 27 mld. Kč, což byl nárůst pouze o 2,4 %.

ČNB snížila v době krize své úrokové sazby komerčním bankám na minimum, přesto se úrokové sazby komerčních bank nesnížily, naopak spíše vzrostly, banky byly obezřetnější v půjčování úvěrů domácnostem a dbaly více na bonitu klientů.

Z obr. 4.2 je patrné, že v době nástupu krize došlo k výraznému poklesu meziroční dynamiky úvěrů domácnostem na bydlení. Vlivem postupného zpřísňování podmínek poskytování úvěrů bankami v nástupu krize došlo k růstu průměrných úrokových sazeb bankovních úvěrů domácnostem na bydlení. Banky začaly být od započetí krize obezřetnější v poskytování úvěrů. Po celé krizové období se úrokové sazby držely na stále stejné úrovni, ale neklesaly.

**Obr. 4.2 Úvěry na bydlení českých domácností meziročně (v %) <sup>14</sup>**

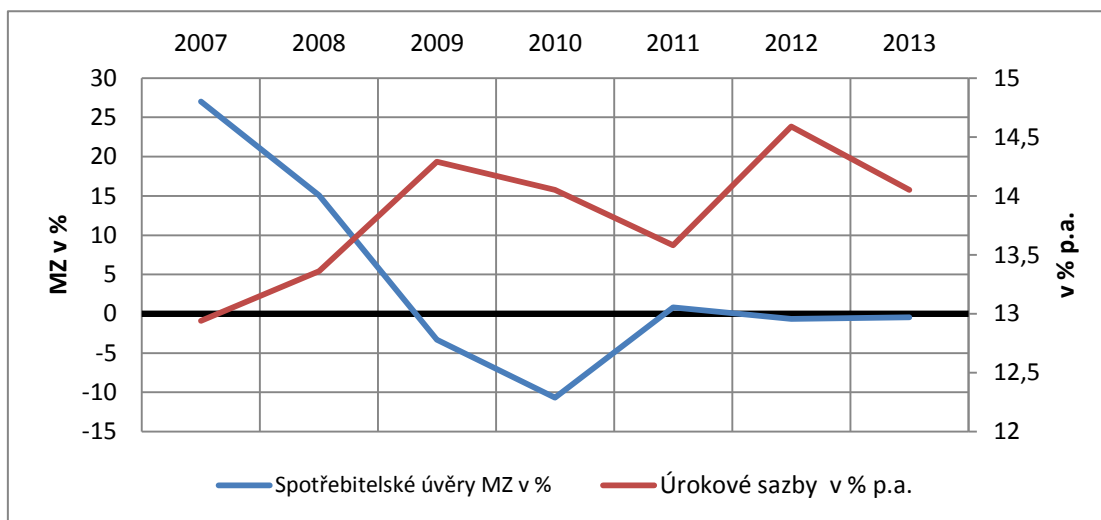


Zdroj: ČNB (2014d), vlastní výpočty MZ úvěrů na bydlení v %, vlastní zpracování

Pozn: MZ = meziroční změna

Obr. 4.3 taktéž dokládá, že spotřebitelské úvěry od započetí krize snižovaly svoji meziroční dynamiku, tudíž tempo růstu spotřebitelských úvěrů pokleslo po celé krizové období. Jak již bylo zmiňováno, banky začaly být obezřetnější v době krize v poskytování úvěrů a po celé krizové období rostly úrokové sazby.

**Obr. 4.3 Spotřebitelské úvěry českých domácností meziročně (v %)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní výpočty MZ spotřebitelských úvěrů v %, vlastní zpracování

Pozn: MZ = meziroční změna

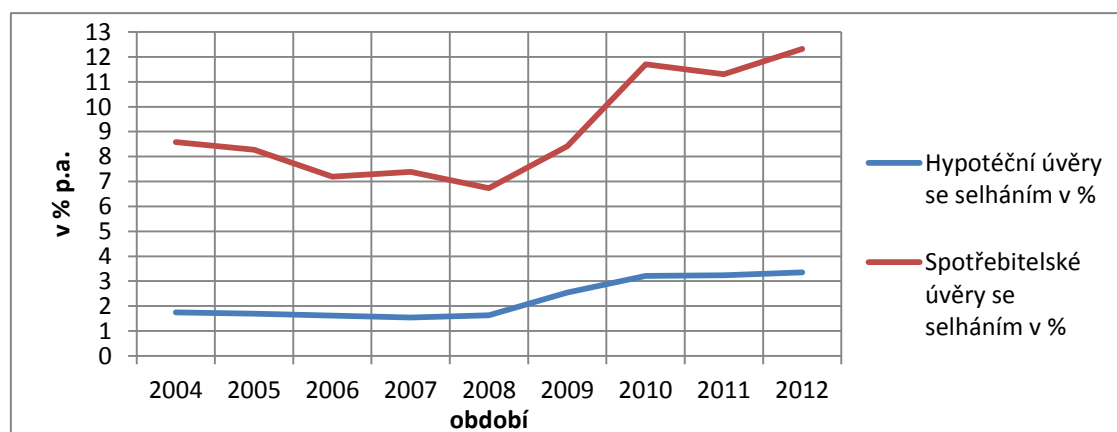
Z obr. 4.4 je patrné, že hypotéční úvěry a spotřebitelské úvěry v selhání po celé krizové období rostou.<sup>15</sup> Na konci roku 2008 činil podíl hypotéčních úvěrů v selhání na

<sup>14</sup> Úrokové sazby MFI jsou za sektor obyvatelstvo v % p.a.

celkových hypotéčních úvěrech obyvatelstvu u bank 1,63 % (10 mld. Kč) a podíl spotřebitelských úvěrů v selhání na celkových spotřebitelských úvěrech obyvatelstvu u bank byl 6,73 % (11,4 mld. Kč). Podle ČNB (2012) úvěry v selhání na konci roku 2008 začaly růst, díky hospodářské recesi 15,7 % domácností mělo problémy s hrazením závazků na bydlení a 47 % domácností se spotřebitelskými úvěry. Zhoršující se situace českých domácností byla způsobena hospodářským útlumem. V průběhu roku 2009 zareagovaly podniky na snížení poptávky propouštěním dočasných i současných zaměstnanců. Nejvíce to zasáhlo rodiny s nízkými a středními příjmy. Negativní vývoj na trhu práce, pokles nominálních příjmů a rostoucí nezaměstnanost způsobily růst úvěrů v selhání.

V roce 2009 vzrostl podíl hypotečních úvěrů v selhání na celkových hypotéčních úvěrech na 2,54 % (17,4 mld. Kč) a podíl spotřebitelských úvěrů v selhání na celkových úvěrech dosahoval 8,41 % (15,6 mld. Kč). Podle EMF (2009) rostoucí nezaměstnanost a nízká úroveň finanční gramotnosti způsobily, že v roce 2009 se zvýšil počet úvěrů se selháním o 16 %. Také banky ještě více než předtím, posuzují velmi důkladně bonitu klienta před udělením úvěru. V následujících letech byl u spotřebitelských úvěrů zaznamenán rostoucí trend úvěrů v selhání, v roce 2010 úvěry v selhání rostly, v roce 2011 nastal mírný pokles a v roce 2012 úvěry v selhání opět rostly. Hypotéční úvěry v selhání měly až do roku 2012 rostoucí trend.

**Obr. 4.4 Úvěry v selhání domácností za sektor obyvatelstvo (v % p.a.)**



Zdroj: ČNB (2014d), vlastní zpracování

<sup>15</sup> Úvěry v selhání za sektor obyvatelstvo u MFI (banky, spořitelny a úvěrní družstva). Spotřebitelské úvěry zahrnují i debetní zůstatky na BÚ.

#### 4.3.2 Srovnání dopadů ekonomické recese na zadluženost domácností

Tato část kapitoly bude věnována analýze, jaký vliv měla ekonomická recese na zadluženost českých domácností ve srovnání s jednotlivými domácnostmi v Rakousku, Německu a Maďarsku.

**Tabulka 4.2 Průměrná roční míra nezaměstnanosti (v % k 31.12.)**

Období	EU 28	AT	CZ	DE	HU
2007	6,9	4,0	4,8	8,2	8,0
2008	7,7	4,4	4,7	7,3	8,3
2009	9,5	4,6	7,5	7,6	10,7
2010	9,6	4,2	7,0	6,6	11,0
2011	10,1	4,1	6,5	5,6	10,9

Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní zpracování

Z tabulky 4.2 vyplývá, že Česká republika, Rakousko a Německo byly po celou dobu krize v míře nezaměstnanosti pod průměrem EU 28. Nejméně ekonomická krize zasáhla Rakousko, které mělo v době krize míru nezaměstnanosti ve výši 4,6 %. Poté na tom byla nejlépe Česká republika, kde v roce 2009 tvořila míra nezaměstnanosti 7,5 %. Od roku 2010 bylo Německo v míře nezaměstnanosti na tom už lépe než Česká republika. V roce 2010 mělo Rakousko nejnižší míru nezaměstnanosti ve výši 4,2 % a. Dále je možno z tabulky 4.2 vysledovat, že nejvyšší míru nezaměstnanosti v době recese ze sledovaných zemí mělo Maďarsko, u kterého byla míra nezaměstnanosti i nad průměrem EU 28 a nadále byla nejvyšší ze všech sledovaných zemí. Z toho vyplývá, že nejvíce zasaženou zemí ekonomickou krizí bylo Maďarsko.

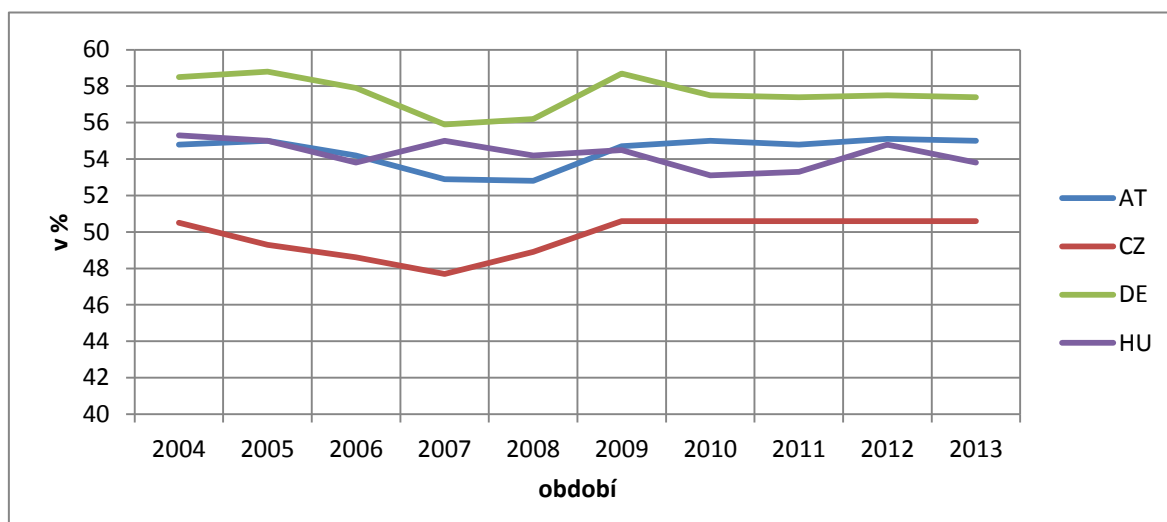
V prosinci 2009 ze států EU 28 mělo nejvyšší míru nezaměstnanosti Lotyšsko ve výši 20 %, Španělsko 19,2 % a Estonsko 16,7 % Naopak nejnižší míru nezaměstnanosti mělo v prosinci 2009 Nizozemsko 4,4 %.

Výdaje na konečnou spotřebu jsou součástí HDP. Z obr. 4.5 vyplývá, že výdaje na konečnou spotřebu v poměru k HDP jsou po celé sledované období 2004–2013 nejvyšší v Německu.<sup>16</sup> V roce 2004 činil podíl výdajů na konečnou spotřebu na HDP u německých domácností 58,5 %. Rakouské domácnosti udržují velice podobný trend ve výdajích na konečnou spotřebu v poměru k HDP, jen v roce 2007 oproti roku 2006 došlo k mírnému

<sup>16</sup> Výdaje na konečnou spotřebu jsou výdaje vynaložené na přímé uspokojení individuálních nebo kolektivních potřeb domácnostmi nebo neziskovými institucemi sloužícím domácnostem.

poklesu o 1,3 p. b. Nejnižší výdaje na konečnou spotřebu domácností v poměru k HDP mají po celé sledované období české domácnosti. V roce 2009 ve všech zemích vzrostl podíl výdajů na konečnou spotřebu na HDP. Až v roce 2010 byl zaznamenán meziroční mírný pokles ve výdajích na konečnou spotřebu v poměru k HDP u maďarských domácností o 1,4 p.b. a u německých domácností o 1,2 p.b. U českých domácností nedošlo k žádné změně, u rakouských domácností podíl výdajů na konečnou spotřebu na HDP naopak mírně vzrostl o 0,3 p.b.

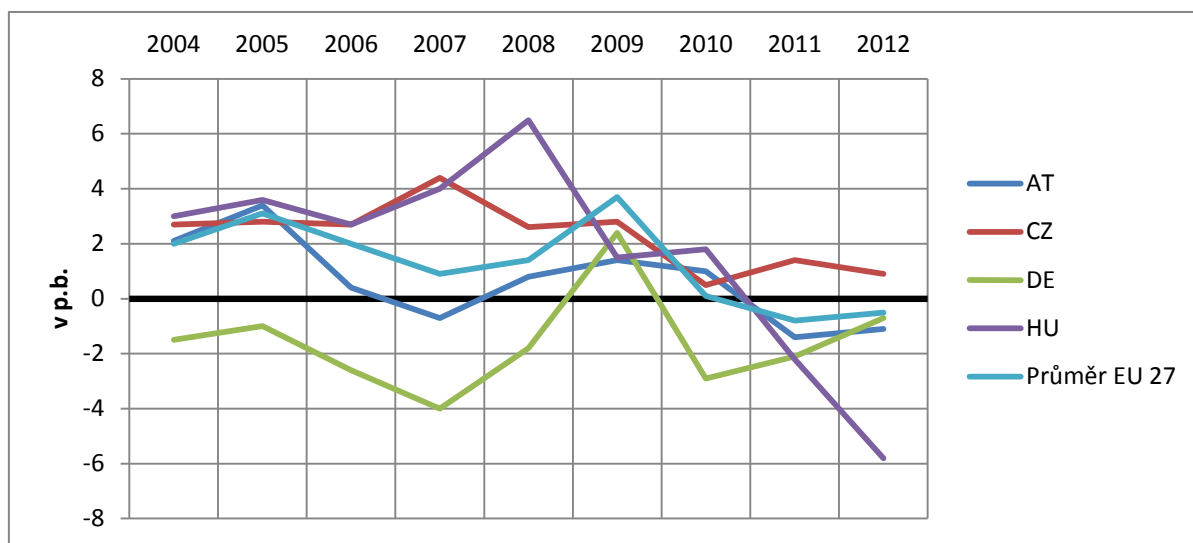
**Obr. 4.5 Výdaje na konečnou spotřebu domácností v poměru k HDP (v %)**



Zdroj: ČSÚ (2014a), vlastní zpracování

Z grafu č. 4.6 je patrné, že v roce 2009 v době nástupu krize se tempo růstu úvěrů domácností v poměru k HDP meziročně zpomalilo pouze v Maďarsku. V době krize v roce 2009 oproti roku 2008 vzrostl podíl úvěrů domácností na HDP ve všech sledovaných zemích. V německých domácnostech po celé sledované období klesal podíl úvěrů na HDP, výjimku tvořil rok 2009. Rakouské domácnosti se dostaly v roce 2012 na stejnou výši podílu úvěrů na HDP jako v době konjunktury v roce 2006. V České republice měl podíl úvěrů domácností na HDP stoupající tendenci po celé sledované období. U všech sledovaných zemí v roce 2009 se podíl úvěrů na HDP pohyboval pod průměrem EU 27.

**Obr. 4.6 Meziroční dynamika úvěrů domácností v poměru k HDP (v p.b.)**



Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní výpočty, vlastní zpracování

**Tabulka 4.3 Vývoj úvěrů domácností v poměru k HDP (v %) a MZ (v p.b.)**

Vývoj úvěrů v poměru k HDP	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AT v %	50,7	54,1	54,5	53,8	54,6	56,0	57,0	55,6	54,5
MZ v p.b.	2,1	3,4	0,4	-0,7	0,8	1,4	1,0	-1,4	-1,1
CZ v %	14,3	17,1	19,8	24,2	26,8	29,6	30,1	31,5	32,4
MZ v p.b.	2,7	2,8	2,7	4,4	2,6	2,8	0,5	1,4	0,9
DE v %	70,9	69,9	67,3	63,3	61,5	63,9	61,0	58,9	58,2
MZ v p.b.	-1,5	-1,0	-2,6	-4,0	-1,8	2,4	-2,9	-2,1	-0,7
HU v %	19,9	23,5	26,2	30,2	36,7	38,2	40,0	37,8	32,0
MZ v p.b.	3,0	3,6	2,7	4,0	6,5	1,5	1,8	-2,2	-5,8
Průměr EU 27 v %	55,5	58,6	60,6	61,5	62,9	66,6	66,7	65,9	65,4
MZ v p.b.	2,0	3,1	2,0	0,9	1,4	3,7	0,1	-0,8	-0,5

Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní výpočty MZ v p.b., vlastní zpracování

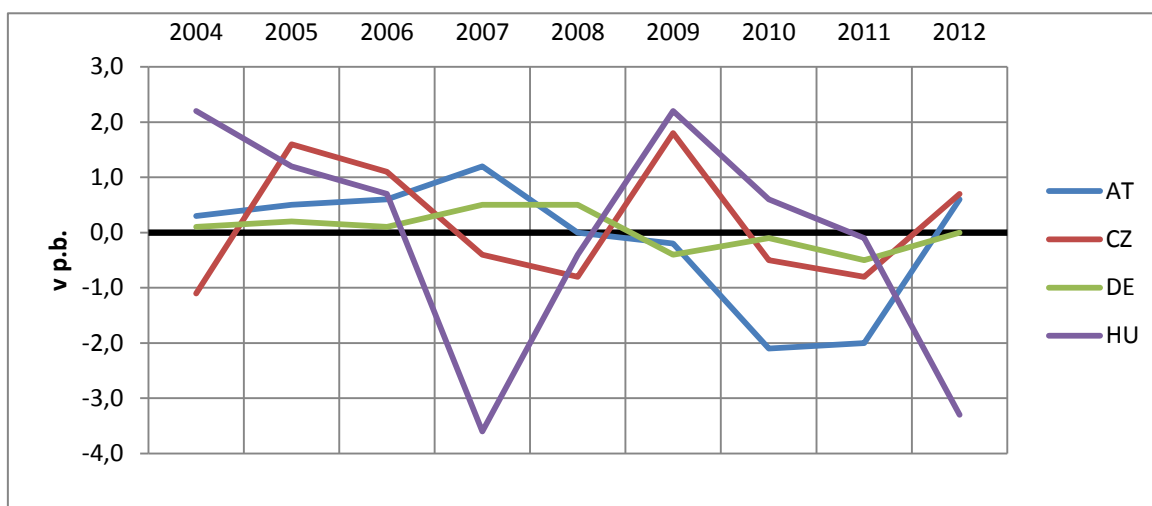
Pozn: MZ = meziroční změna

Z obr. 4.7 je zřejmé, že německé domácnosti v míře úspor v poměru k HDD mají nejmenší výkyvy a udržovaly stále podobnou výši úspor. V krizi v roce 2009 oproti roku 2008 se snížil podíl úspor na HDD u německých domácností o 0,4 p.b. U rakouských domácností v letech krize 2009 oproti roku 2008 poklesl podíl úspor na HDD o 0,2 p.b. V následujícím roce 2010 podíl úspor na HDD rakouských domácností opět poklesl o 2,1 p.b. Podíl úspor domácností na HDD se v České republice po příchodu krize mírně navýšil z 9,4 % na 11,2 % (o 1,8 p.b.) a v následujících letech kvůli poklesu reálných mezd se podíl úspor domácností na HDD snížil. Maďarské domácnosti mají největší výkyvy

v míře úspor na HDD. V Maďarsku se po příchodu krize podíl úspor domácností na HDD navýšil z 8 % na 10,2 % (o 2,2 p.b.).

České a německé domácnosti se v roce 2012 dostaly na stejný podíl úspor na HDD, kterým disponovaly v době konjunktury v roce 2006. Rakouské domácnosti mají o něco nižší podíl úspor na HDD než v letech konjunktury a u maďarských domácností poklesl podíl úspor na HDD o 1/3 ve srovnání s léty konjunktury.

**Obr. 4.7 Meziroční dynamika míry úspor domácností v poměru k HDD (v p.b.)**



Zdroj: ČSÚ (2014a), vlastní výpočty, vlastní zpracování

**Tabulka 4.4 Vývoj míry úspor domácností v poměru k HDD (v %) a MZ (v p.b.)**

Vývoj míry úspor domácností k HDD	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AT v %	14,0	14,5	15,1	16,3	16,3	16,1	14,0	12,0	12,6
MZ v p.b.	0,3	0,5	0,6	1,2	0,0	-0,2	-2,1	-2,0	0,6
CZ v %	7,9	9,5	10,6	10,2	9,4	11,2	10,7	9,9	10,6
MZ v p.b.	-1,1	1,6	1,1	-0,4	-0,8	1,8	-0,5	-0,8	0,7
DE v %	16,1	16,3	16,4	16,9	17,4	17,0	16,9	16,4	16,4
MZ v p.b.	0,1	0,2	0,1	0,5	0,5	-0,4	-0,1	-0,5	0,0
HU v %	10,1	11,3	12,0	8,4	8,0	10,2	10,8	10,7	7,4
MZ v p.b.	2,2	1,2	0,7	-3,6	-0,4	2,2	0,6	-0,1	-3,3

Zdroj: ČSÚ (2014a), vlastní výpočty MZ v p.b., vlastní zpracování

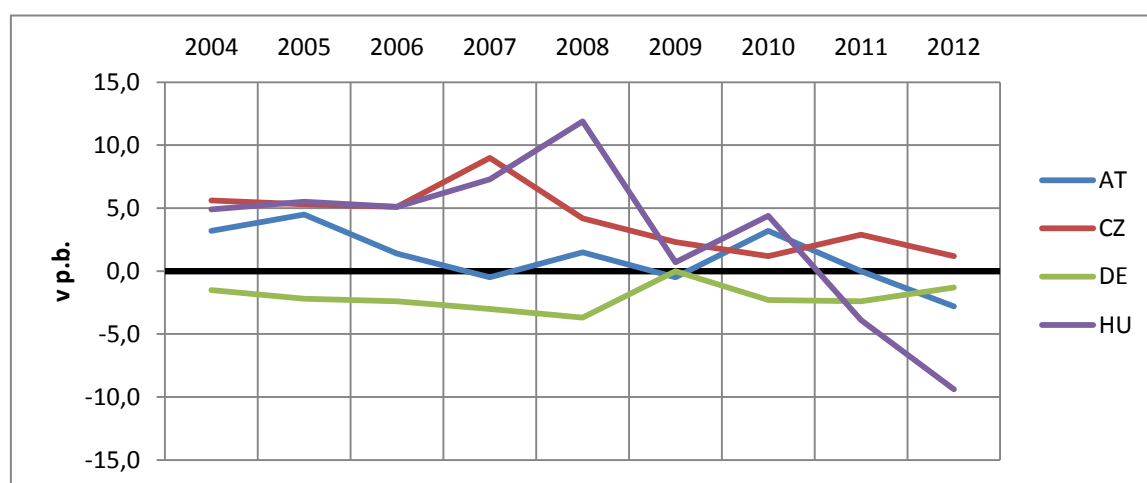
Pozn: HDD = hrubý disponibilní důchod, MZ = meziroční změna

Z obr. 4.8 je patrné, že podíl dluhu na HDD u maďarských a českých domácností od roku 2004–2010 rostl. V Maďarsku nejvyšší nárůst podílu dluhu na HDD byl zaznamenán v roce 2008 meziročně rostl o 11,9 p.b. V roce 2009 oproti roku 2008 se tempo růstu dluhu v poměru k HDD zpomalilo. Mezi lety 2010–2012 se podíl dluhu na HDD snížil o 13,3 p.b. V roce 2009 podíl dluhu českých domácností na HDD meziročně

mírně vzrostl, ale tempo růstu se vlivem krize zpomalilo ze 4,2 p.b. na 2,3 p.b. V roce 2009 podíl dluhu rakouských domácností na HDD poklesl meziročně o 0,5 p.b. Poté v roce 2010 vzrostl podíl dluhu na HDD meziročně o 3,2 p.b., v roce 2012 se podíl dluhu na HDD meziročně snížil o 2,8 p.b.

U německých domácností se mezi lety 2004–2008 podíl dluhu na HDD snížil o 11,3 p.b. V letech recese v roce 2009 nedošlo k žádné změně. Od roku 2009–2012 podíl dluhu na HDD poklesl o 6 p.b.

**Graf č. 4.8 Meziroční dynamika dluhu domácností v poměru k HDD (v p.b.)**



Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní výpočty, vlastní zpracování

**Tabulka 4.5 Vývoj dluhu domácností v poměru k HDD (v %) a MZ (v p.b.)**

Vývoj dluhu domácností k HDD	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AT v %	79,6	84,1	85,5	85,0	86,5	86,0	89,2	89,2	86,4
MZ v p.b.	3,2	4,5	1,4	-0,5	1,5	-0,5	3,2	0,0	-2,8
CZ v %	26,1	31,4	36,5	45,5	49,7	52,0	53,2	56,1	57,3
MZ v p.b.	5,6	5,3	5,1	9,0	4,2	2,3	1,2	2,9	1,2
DE v %	101,8	99,6	97,2	94,2	90,5	90,5	88,2	85,8	84,5
MZ v p.b.	-1,5	-2,2	-2,4	-3,0	-3,7	0,0	-2,3	-2,4	-1,3
HU v %	32,4	37,9	43,0	50,3	62,2	62,9	67,3	63,4	54,0
MZ v p.b.	4,9	5,5	5,1	7,3	11,9	0,7	4,4	-3,9	-9,4

Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní výpočty MZ v p.b., vlastní zpracování

Pozn: HDD = hrubý disponibilní důchod, MZ = meziroční změna

Singer (2009) tvrdí, že na konci roku 2008 byly nejvyšší úvěry domácností v selhání u bank v poměru k celkovým úvěrům v České republice a to ve výši 4 %. Poté následovalo Maďarsko, které mělo úvěry v selhání u bank v poměru k celkovým úvěrům



ve výši 3,5 %. V Německu dosahovaly úvěry domácností v selhání u bank v poměru k celkovým úvěrům 2,5 % a v Rakousku činily pouze 2,2 %.

#### **4.4 Dílčí závěr**

První náraz krize pocítila Česká republika v prosinci 2008 a celkové úvěry domácností sice vzrostly, ale podstatně se zpomalilo tempo růstu. Úvěry MFI domácnostem také vzrostly, ale tempo růstu se každoročně snižuje až do současnosti. Úvěry ZFA dokonce v době krize poklesly, což lze hodnotit pozitivně, protože se nesoustřeďují na bonitu klienta, tak jako banky.

V době krize se české domácnosti začaly chovat mnohem racionálněji, dokonce i po poklesu reálných mezd více spořily a méně se zadlužovaly. České domácnosti nemají téměř žádné úvěry v cizích měnách, tudíž nebyly v době krize vystaveny měnovému riziku. Největší vliv měla krize na nízkopříjmové a středněpříjmové skupiny. České banky se chovaly v době krize zodpovědněji oproti bankám v USA, které půjčovaly každému. Banky zvyšovaly i po krizovém období úrokové sazby a chovaly se obezřetněji.

Podle ukazatele podílu dluhu na HDP v době krize v roce 2009 se podíl dluhu na HDP ve všech zemích mírně navýšil, ale tempo růstu úvěrů zpomalilo pouze v Maďarsku. Podle ukazatele dluhu domácností na HDD se v roce 2009 v Rakousku podíl snížil, v České republice se podíl zvýšil, ale tempo růstu zpomalilo, v Německu nedošlo k žádné změně a v Maďarsku se podíl zvýšil, ale tempo růstu zpomalilo. Podíl úspor na HDD v době krize u českých a maďarských domácností vzrostl.

## 5 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zhodnotit především vývoj zadluženosti českých domácností v porovnání s vybranými zeměmi EU, kterými byly Rakousko, Německo a Maďarsko, a dále vyzkoumat, jaký vliv měla ekonomická recese na zadluženost domácností v jednotlivých zemích.

Zadluženost domácností je stále aktuálním tématem, které se týká každého z nás a má vliv i na finanční stabilitu. Důležitá je poptávka domácností neboli spotřeba, podporuje růst ekonomiky, ale je také nutné, aby domácnosti vycházely ze svých disponibilních příjmů a zadlužovaly se jen tak, aby byly schopny své závazky v budoucnosti splácet.

V první části se práce zabývala tím, co domácnosti ovlivňuje ve spotřebě, že je to nejen současný a budoucí disponibilní důchod, ale také úroková sazba a příjmy lidí v okolí. Domácnosti ovlivňuje v zadluženosti také touha něco vlastnit nebo se s někým porovnávat, každý touží po vysoké životní úrovni, ale je důležité také přemýšlet, zda při vzetí úvěrů budou domácnosti schopny tyto úvěry následně splácet řádně a včas.

Ve druhé části byl objasněn vývoj zadluženosti českých domácností ve srovnání s vývojem vybraných zemí. Prosperita ekonomiky tkví v tom, že domácnosti jsou ochotny své příjmy a úspory utrácet. V 90. letech zadluženost českých domácností nebyla nijak významná, protože banky samotné úvěry téměř nenabízely. Úvěry nerostly z důvodu, že po celá 90. léta byly vysoké úrokové sazby. Od roku 2000 začaly banky pociťovat nedostatečné využití kapitálu a začaly domácnostem nabízet úvěry. Došlo také ke změně v myšlení domácností s akceptací života na dluh. Domácnosti nechtěly spořit a čekat, až si našetří na své potřeby, pociťovaly své potřeby okamžitě. K rostoucímu dluhu přispěl také ekonomický růst disponibilních příjmů, domácnosti počítaly s rostoucími budoucími příjmy, tak se nebály zadlužit. V České republice jednoznačně převažují jako poskytovatelé úvěrů měnové finanční instituce (MFI). Dále jasně nejvyšší podíl na struktuře úvěrů tvoří úvěry na bydlení s dobou splatnosti nad 5 let, které se v současnosti podílí na celkové struktuře úvěrů MFI 72 %.

Zadluženost rostla převážně v letech 2000–2007, kdy se chtěly domácnosti osamostatnit a pořídit si vlastní bydlení, tudíž největší nárůst byl zaznamenán u těchto úvěrů, které stále rostly až do příchodu krize velice rychlým tempem, pak se jejich vysoké tempo růstu zpomalilo. Mezi lety 1993–2013 celkové úvěry českých domácností vzrostly z 92,8 mld. Kč na 1,282 bil. Kč, což představuje nárůst dluhu takřka 14 krát. Ukázalo se,

že na první pohled vypadá zadluženost českých domácností jako enormně vysoká díky velkému a rychlému tempu růstu, ale je nutno konstatovat, že v porovnání s EU 28 je dluh stále nízký. České domácnosti nemají téměř žádné dluhy v cizích měnách, na rozdíl od maďarských nebo rakouských domácností. V roce 2000 byly německé a rakouské domácnosti mnohem zadluženější ve všech zkoumaných ukazatelích, zatímco v České republice a Maďarsku byl dluh velice nízký, tento trend byl obecně ve všech postkomunistických ekonomikách. V současné době dluh domácností České republiky a Maďarska je stále nízký oproti eurozóně. Německé domácnosti se po celé sledované období snaží své dluhy snižovat, což je možno hodnotit jako pozitivní. Rakouské domácnosti nemají v zadluženosti nijak závratné výkyvy po celé období.

Cílem třetí kapitoly bylo prokázat, jaký vliv měla ekonomická recese na zadluženost domácností. V době krize je důležité, aby se domácnosti chovaly zodpovědně (racionálně), to je přizpůsobily svou spotřebu svému disponibilnímu důchodu a nezvyšovaly rizikové úvěry. Je dobře, aby se ne zadlužovaly, protože by v důsledku ztráty zaměstnání nemusely být schopny své úvěry splácet řádně a včas. Z pohledu ekonomiky to není až tak dobře. Racionální chování v době krize je především důležité pro nízkopříjmové skupiny, ale pro vysokopříjmové skupiny je důležité, aby spotřebovávaly, protože spotřeba působí jako hnací síla ekonomického růstu a podporuje ekonomiku.

České domácnosti neměly téměř žádný podíl úvěrů v cizích měnách, tudíž nebyly vystaveny v době krize kurzovému riziku. České banky se v době krize oproti bankám v USA chovaly racionálně, byly opatrnější a zaměřovaly se na bonitu klienta. Úvěry domácností u MFI v době krize vzrostly, ale prudce pokleslo tempo růstu, které se snižuje až do současnosti. Úvěry domácností od zprostředkovatelů financování aktiv (ZFA) dokonce v době krize absolutně poklesly, což lze hodnotit také pozitivně, protože se nesoustředí důkladně na bonitu klienta jako banky a mají podstatně vyšší RPSN. V době krize je také potřeba zmínit, že vzrostly úspory u českých a maďarských domácností, což dokazuje jejich zodpovědné chování. Německé domácnosti se po celé sledované období vyznačují vysokou mírou úspor, která patří k jedněm z nejvyšších v EU. U zemí jako jsou Rakousko a Německo je možno říci, že jejich zadluženost není nijak extrémně vysoká v porovnání s průměrem EU, dokonce je jejich zadluženost nižší, stále máme státy, které jsou mnohem zadluženější.

Podle ukazatele podílu dluhu domácností na HDP v době krize u všech sledovaných zemí zadluženost mírně vzrostla, ale pouze u maďarských domácností tempo růstu zpomalilo. Podíl dluhu domácností na HDD v době krize u rakouských domácností

dokonce mírně poklesl a u německých domácností zůstal nezměněn, u českých domácností vzrostl, ale tempo růstu pokleslo a u maďarských domácností také mírně vzrostl, ale tempo růstu prudce pokleslo.

Aby se domácnosti nedostaly do dluhů, které nejsou poté schopny splácet, a nebyla tím narušena finanční stabilita, je důležité zvyšovat finanční gramotnost již na základních a středních školách a zlepšovat dohled ze strany české obchodní inspekce (ČOI). Pro zodpovědné půjčování je důležité, aby věřitelé měli přístup k dostatečnému množství informací, aby mohli posoudit bonitu klienta. V České republice k tomu slouží úvěrové registry, které přispívají k prevenci nadměrného zadlužování domácností, které by nemusely být schopny další úvěry splácet. V poslední době se většina domácností stala opatrnějšími při získání nových úvěrů nebo před zvýšením zadluženosti jak u hypotéčních, tak i u spotřebitelských úvěrů.

## Seznam použité literatury

ALVAREZ-CUADRADO Francisco a Ngo van LONG (2008). *A Permanent Income Version of the Relative Income Hypothesis*. Fiscal policy, Macroeconomics and growth. CESifo Working Paper No. 2361.

ARGONIT (2014). *ITBIZ: Slovník ekonomie*. [online]. ARGONIT, [cit. 10. 2. 2014]. ISSN 1802-1581. Dostupné z: <http://www.itbiz.cz/slovník/ekonomie/domacnost>.

BIČÁKOVÁ, Alena, Zuzana PRELCOVÁ a Renata PAŠALIČOVÁ (2010). Who Borrows and Who May Not Repay? [online]. ČNB: [cit. 11. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research\\_publications/cnb\\_wp/download/cnbwp\\_2010\\_10.pdf](http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/cnb_wp/download/cnbwp_2010_10.pdf).

CACF [CREDIT AGRICOLE CONSUMER FINANCE] (2013). *Consumer Credit in Europe at the end 2012*. [online]. Paris: June, 2013, [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.caconsumerfinance.com/uploads/media/Consumer\\_Credit\\_market\\_in\\_Europe\\_at\\_end\\_2012.pdf](http://www.caconsumerfinance.com/uploads/media/Consumer_Credit_market_in_Europe_at_end_2012.pdf).

CBCB [CZECH BANKING CREDIT BUREAU] (2014). *Charakteristika Bankovního registru klientských informací*. [online]. CBCB, [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.cbc.cz/cz/cbc-czech-banking-credit-bureau-a-s--1404041448.html>.

CNCB [CZECH NON-BANKING CREDIT BUREAU] (2014). *Charakteristika nebankovního registru klientských informací*. [online]. CNCB, [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.cncb.cz/cz/o-spolecnosti-1404041456.html>.

ČNB (2004). *Zpráva o finanční stabilitě 2004*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 27. 2. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/financni\\_stabilita/zpravy\\_fs/fs\\_2004/index.html](http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2004/index.html).

ČNB (2009). *Zpráva o finanční stabilitě 2008/2009*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 27. 2. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni\\_stabilita/zpravy\\_fs/fs\\_2008-2009/FS\\_2008-2009.pdf](http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2008-2009/FS_2008-2009.pdf).

ČNB (2010). *Zpráva o finanční stabilitě 2009/2010*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 8. 4. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/financni\\_stabilita/zpravy\\_fs/FS\\_2009-2010/index.html](http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/FS_2009-2010/index.html).

ČNB (2012). *Zpráva o finanční stabilitě 2011/2012*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 27. 2. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/financni\\_stabilita/zpravy\\_fs/fs\\_2011-2012/index.html](http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2011-2012/index.html).

ČNB (2014a). *Seznam měnových finančních institucí*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/statistika/menova\\_bankovni\\_stat/seznamy\\_mbs/seznam\\_mfi](http://www.cnb.cz/cs/statistika/menova_bankovni_stat/seznamy_mbs/seznam_mfi).

ČNB (2014b). *Seznam zprostředkovatelů financování aktiv*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/statistika/menova\\_bankovni\\_stat/seznamy\\_mbs/seznam\\_zfa](http://www.cnb.cz/cs/statistika/menova_bankovni_stat/seznamy_mbs/seznam_zfa).

- ČNB (2014c). *Centrální registr úvěrů*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: [http://www.cnb.cz/cs/dohled\\_financni\\_trh/centralni\\_registr\\_uveru/](http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/centralni_registr_uveru/).
- ČNB (2014d). *Statistická databáze ARAD*. [online]. Praha: ČNB, [cit. 10. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>.
- ČSÚ (2014a). *Databáze Eurostatu*. [online]. Praha: ČSÚ, [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h>.
- ČSÚ (2014b). *Statistika rodinných účtů - Metodika*. [online]. Praha: ČSÚ, [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rodinne\\_ucty](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rodinne_ucty).
- DUBSKÁ, Drahomíra (2005). *Úvěry na bydlení se blíží čtvrt bilionu korun*. [online]. Praha: ČSÚ, září 2005 [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta041005.doc>.
- DUBSKÁ, Drahomíra (2008). *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* [online]. Praha: ČSÚ, červenec 2008 [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/ocitly\\_se\\_ceske\\_domacnosti\\_v\\_dluhove\\_pasti\\_otk](http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/ocitly_se_ceske_domacnosti_v_dluhove_pasti_otk).
- DUBSKÁ, Drahomíra (2013). *Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy 1993-2012*. Praha: ČSÚ, červen 2013. ISBN 978-80-250-2362-4.
- EMF [European Mortgage Federation] (2009). *Hypostat 2009: A REVIEW OF EUROPE'S MORTGAGE AND HOUSING MARKETS*. [online]. EMF, November 2010, [cit. 17. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.law.berkeley.edu/files/bclbe/Hypostat\\_2009\\_\\_europe\\_s\\_mortgage\\_and\\_housing\\_markets.pdf](http://www.law.berkeley.edu/files/bclbe/Hypostat_2009__europe_s_mortgage_and_housing_markets.pdf).
- EUROSTAT (2014a). *Annual key indicators by country*. [online]. European Commission, [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sector\\_accounts/data/annual\\_data](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sector_accounts/data/annual_data).
- EUROSTAT (2014b). *Statistics*. [online]. European Commission, [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search\\_database](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database).
- FOSTER, John Bellamy a Fred MAGDOFF (2009). *Velká finanční krize: příčiny a následky*. Přel. Radovan Baroš. Všeň: Grimmus. ISBN 978-80-902831-1-4.
- HLAVÁČ, Petr, Petr JAKUBÍK a Kamil GALUŠČÁK (2013). *Zátěžové testy domácností s využitím mikrodát*. [online]. ČNB: [cit. 11. 3. 2014]. Dostupné z: [https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni\\_stabilita/zpravy\\_fs/fs\\_2012-2013/fs\\_2012-2013\\_clanek\\_iii.pdf](https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2012-2013/fs_2012-2013_clanek_iii.pdf).
- HOLMAN, Robert a kol. (2005). *Dějiny ekonomického myšlení*. 3 vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-380-9.
- HRONOVÁ, Stanislava a Richard HINDLS (2008). *Ekonomické chování sektoru domácností ČR – spotřeba a zadluženost*. Statistika (Statě) 3: 189-204.
- CHMELÁŘ, Aleš (2013). *Household Debt and the European Crisis*. Brussels: European Credit Research Institute, 2013. ISBN 978-92-9079-989-4.

IFF/ZEW (2010): *Study on interest rate restrictions in the EU*. Final Report for the EU Commission DG Internal Market and Services, Project No. ETD/2009/IM/H3/87, Brussels/Hamburg/Mannheim.

JAKUBÍK, Petr (2011). *Households' Response to Economic Crisis*. BOFIT Discussion Paper No. 7. ISBN 978-952-462-703-0.

JANÁČKOVÁ, Stanislava (2010). *Krize eurozóny a dluhová krize vyspělého světa*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN 978-80-86547-95-4.

JÍLEK, Josef (2004). *Peníze a měnová politika*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0769-1.

JUREČKA, Václav a kol. (2010). *Makroekonomie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3258-9.

KELLER, Jan (2005). *Až na dno blahobytu*. 3. vydání. Praha: EarthSave. ISBN 80-903085-7-0.

NEJEDLO, Vít a kol. (2014). *Evropa 2045: Ekonomická krize*. [online]. Generation Europe, Česká republika [cit. 9. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=8&tema=172>.

NOVOTNÝ, Petr (2014). *FinCentral – online magazín o financích: Jak dělíme úvěry*. [online]. FinCentral, [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.fincentral.cz/clanek-jak-delime-uvery.html>.

PŮLPÁNOVÁ, Stanislava (2007). *Komerční bankovníctví v České Republice*. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1180-1.

ROUBINI, Nouriel a Stephen MIHM (2011). *Krizová ekonomie: Budoucnost finančnictví v kostce*. Přel. Daniela Vránová. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4102-4.

SANDORFI, Laszlo (2012). *Statistical reflections*. [online]. Budapest: Hungarian central statistical office, issue 12, volume 6 [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ksh.hu/docs/eng/xftp/stattukor/lakashitel/elakashitel1112.pdf>.

SCHÜRZ, Martin a BEER, Christian (2007). *Characteristics of Household Debt in Austria*. Oesterreichische Nationalbank: Monetary Policy & the Economy č. 2, s. 58-79.

SINGER, Miroslav (2009). *Dopad hospodářské recese do bankovního sektoru*. [online]. ČNB, 24. listopadu 2009, [cit. 30. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/sites/default/files/dokumentyclanku/hospodarska-krize-ceska-ekonomika/down13171.pdf>.

SMRČKA, Luboš (2010). *Rodinné finance: Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-199-4.

SOFINCO (2011). *Consumer Credit in Europe at the end 2010*. [online]. Paris: June, 2011, [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.caconsumerfinance.com/uploads/media/2010\\_sof\\_Consumer\\_credit\\_in\\_europe\\_at\\_end-2010.pdf](http://www.caconsumerfinance.com/uploads/media/2010_sof_Consumer_credit_in_europe_at_end-2010.pdf).

SOLUS (2014). *Obecné informace o registrech*. [online]. [cit. 15. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.solus.cz/cs>.

SYROVÝ, Petr a Martin NOVOTNÝ (2005). *Osobní a rodinné finance*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1098-6.

VEBLEN, Thorstein (1999). *Teorie zahalčivé třídy*. Praha: Slon. ISBN 80-85850-71-0.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách.

Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance.

Zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.



## **Seznam zkratek**

AT – Rakousko

BRKI – Bankovní registr klientských informací

CRÚ – Centrální registr úvěrů

CZ – Česká republika

ČNB – Česká národní banka

ČSÚ – Český statistický úřad

DE – Německo

ECB – Evropská centrální banka

EU – Evropská unie

EUR – euro

HDD – hrubý disponibilní důchod

HDP – hrubý domácí produkt

HU – Maďarsko

HUF – maďarský forint

CHF – švýcarský frank

JPY – japonský jen

MFI – měnové finanční instituce

NISD – neziskové instituce sloužící domácnostem

NRKI – Nebankovní registr klientských informací

RPSN – roční průměrná sazba nákladů

SOLUS – Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům

ZFA – zprostředkovatelé financování aktiv

## Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- беру на ве́доміі, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 5.5.2014.



.....  
jméno a příjmení studenta

## **Seznam příloh**

**Příloha 1: Celkové zadlužení domácností MFI a ZFA (v mil. Kč)**

**Příloha 2: Celkové úvěry MFI domácnostem (v mil. Kč)**

**Příloha 3: Celkové úvěry ZFA domácnostem (v mil. Kč)**

**Příloha 4: Celkové zadlužení domácností MFI a ZFA meziročně**

**Příloha 5: Celkové úvěry domácností v jednotlivých zemích v národních měnách**